

SCHEDIASMA MORALE
DE
PRINCIPIIS
JUSTI,

ubi

præmissa brevi historica tra-
ctatione regulæ Justi e funda-
mentali propositione deducuntur, nexuque
perpetuo Juris naturalis doctrina
succincte sistitur

per

FRID. GENTZKEN.

Fr 2161

K I L O N I,
Sumptibus Joh. Sebast. Riechelii,
Anno MDCCVII.

SCHEIDIASMA MORALE
DE
PRINCIPIS
IUSTI.

quæritur brevè historica tra-
ctatione regulæ iustitiae funda-
mentum, quod ne debeat in rebus
perpetuo iuris naturalis doctrina
invenire aliam.

K. J. O. N. I.
Saxoniae Joh. Seif. Rischelii
Amst. 1775

V I R O
AMPLISSIMO CONSUL-
TISSIMOQUE ,
D O M I N O
THEODORO FRI-
DERICO VOLCKMARO,
Juris Doctori ac Ordinum Sles-
vic. & Holsat. Ducatus Syndico
spectatissimo,

Patrono Fautori ac Consobrino Parentis instar
filiali observantia colendo.

IN

IN
GRATI ANIMI
AC
SUBMISSÆ VENERATIONIS
SIGNUM PERENNE,
QUALECUNQUE
HOC

MONUMENTUM LITERARIUM

consecrat.

Cliens & servus humillimus

FR. GENTZKE,

VIR

VIR AMPLISSIME CONSULTIS-
SIMEQUE!

Quod levidense hocce
munusculum tibi, Vir
Amplissime, humil-
lime offerre, vene-
ran-

X3

ran-

randoque Tuo Nomini inscribere sim ausus , non alia ratione inductus feci , quam ne ex albo honestorum hominum expungar , judicerqve reus summæ ingratitude, quo genere mortalium terra nil pejus alit. Ingentia enim Tua in me immerentē merita, paternusq;, quo me prosequeris, affectus & benignitas, me Tibi tantopere obstrictum tenent, ut illis debitis solvendis nunquam par esse queam. Utinā luculentiori munere, quam litterarum officio & gratiarum actione defungi possem, sed nec generosa liberalitatis tuæ indoles requirit mutuum

tuum redhostimentum , nec
præsens mea fors præbet ejusce
rei copiosam facultatem. Acce-
dunt leges justitiæ, quæ in de-
fectu virium rependendi , so-
lum conatum sufficientem de-
clarant, eumque, qui, quod po-
tuit, fecit, officio satisfacisse re-
putant. Confido itaque fore,
ut hocce qualecunque grati
animi monumentum tamdiu
loco usuræ, donec benigniora
fata totam creditorum sortem
exsolvere concedant, accipias,
nec oblati vilitatem, sed offe-
rentis observantissimum ani-
mum respicias. Quo minus
porro in virtutibus tuis cele-
bran-

brandis fufius excurram, Tua
mihi fatis perſpecta modestia
prohibet. Tantummodo votum
addo, omniaque fauſta Tibi ac
inclutæ familiæ tuæ ex animo
precor , me vero ſtudiaque
mea ulteriori tuo favori ac pa-
trocinio, quod rebus meis ha-
ctenus profuiſſe deprehendi,
etiam atque etiam commendo.
Scripſi Kilonii Holſatorum a. d.
XIX. Octobr. clc lcccvi.

PRÆ.

PRÆLIMINARIA
DE
JURIS NAT. CONSTITUTIONE:

§. 1.

REcte olim Philosophia rerum
divinarum atque humanarum scien-
tia dicta fuit; ita & hodiernum illa
non solum Medicæ arti fundamenta sub-
sternit, sed & ad ipsam Theologiam & Ju-
risprudentiam aditum patefacit.

§. 2.

Hæc itaque Philosophia, quando esolo
lumine insitæ rationis existentiam Dei pro-
bat, ejusque naturam ac affectiones, ut &
Jura in res creatas eidem competentia
exponit, & justa inde simul consecutaria
deducit, *Theologia* dicitur *Naturalis*.

§. 3.

Hæc introductio est ad *Theologiam revela-
tam* sive sacro Codice expressam, quæ in
duas iterum partes dividitur, unam sc. quæ
de mysteriis agit, & alteram quæ de
actionibus humanis præcipit; hæc po-
A sterior

sterior pars *Theologia moralis* nomen obtinet.

§. 4.

Eadem Philosophia quando actiones hominis earumque naturam & effectus contemplatur, & ad certam normam, qualis e ratione peti potest, componendas docet, disciplinam facit *Juris natura* seu *Jurisprudentia Naturalis*.

§. 5.

Hæc Jurisprudentia Naturalis introductio est non solum ad *Theologiam moralem*, sed & ad *Jurisprudentiam civilem*, quarum hæc quid a certæ Reipubl. subditis, illa vero quid Christianis hominibus faciendum sit nec ne, inculcat.

§. 6.

Dantur ergo tres disciplinæ practicæ; sc. *Jurisprudentia naturalis*, *Theologia moralis* & *Jurisprudentia civilis*.

§. 7.

Earum commune fundamentum est *Theologia naturalis*, frustra enim de voluntate divina, aut per rationem, aut ex verbo scripto cognita, aut a vicaria quadam in his terris potestate declarata præcipitur, ni antea Deum dari, eumque Jus habere nobis imperandi, cui arctissima parendi obligatio in nobis respondeat, eviceris.

§. 8.

§. 8.

Intèr ipsas has disciplinas practicas artium
simus est nexus. Theologia moralis &
Jus civile ubique tradita juris naturalis ut-
pote generaliora præsupponunt: Jus autem
naturæ ad Theologiam moralem, & Jus ci-
vile subinde provocat, & auditorem re-
mittit, utpote in quibus omnia specialius
& preffius determinantur.

§. 9.

Ea propter autem minime sunt confun-
dendæ hæ disciplinæ inter se, sed constitu-
enda sollicitè est justa inter easdem diffe-
rentia.

§. 10.

Theologia moralis differt a jure naturali
variis modis. *Illæ enim e Scriptura S., hæc*
non nisi e ratione cognoscitur. Theolog.
moralis secundo tantum de actionibus
externis hum. agit, præcipue vero ad ani-
mum depurgandum committitur. *Jus autem*
naturæ tractat præsertim de actionibus ho-
minis externis, animi ferme rationem non
habet, nisi quatenus ille ad actiones exter-
nas re ipsa aliquid confert, & per easdem
declaratur. *Theologia moralis* actiones
hominis dirigit ad vitam futuram: *Jus na-*
turæ non nisi præsentis vitæ felicitatem cu-
rat, & ad ejusdem decus ac utilitatem o-
mnia refert.

A 2

§. 11.

Sed a Jure civili jurisprudentia naturalis non minus distincta est. *Hujus* enim auctor est Deus, *illud* vero auctorem hominem habet. *Jus* naturæ humano generi coævum est, *Jus* civile demum cum illa societate civili, in qua viget, coëpit. *Jus naturæ* omnes in universum homines obligat, *civile* non nisi ad cives & subditos certæ Reip. pertinet. *Jus naturæ* immutabile est, quamdiu eadem rerum natura perstat; *civile* in horas mutari potest & solet, respectuque temporariæ utilitatis debet. *Jus naturæ* unum est ac simplex; *juri* autem *civilis* tot sunt genera, quot civitates inter homines sunt constitutæ.

Omnes illæ rationes & differentiæ juris naturalis a Theologia morali & jure civili non obstitere, quominus res illæ misere confunderentur, ac pleraque obscuris terminis & figmentis involverentur; Philosophorum etiam superioris seculi negligentia præcipue in causa fuit, ut modo Theologi modo jurisconsulti quæcunque ad disciplinam Juris naturalis pertinent, sibi vindicarent, suisque traditis permixta possiderent. Ita factum fuit, ut de moribus omnium gentium è Theologia Christiana ferretur

retur iudicium, pro ratione sectarum, in
quas Christianismus scissus est, diversum,
Principumque & populorum jura ex præ-
scripto Legis Justinianæ nil ad ipsos per-
tinentis, disceptarentur.

§. 13.

Quod quam incommode fiat prius ani-
madvertit *Hugo Grotius*, qui cum summam
haberet rerum politicarum usum & solidis-
simam Juris civilis notitiam, nova methodo
& ita quidem studia ista tractare aggressus
est, ut naturalia a positivis sollicite discer-
neret, & jus illud quod commune homi-
nibus est, ab eo quod Imperii Romani sub-
ditis proprium est, constitutis justis limiti-
bus, distingueret; *Illud* ad Principes viros
& Rerumpubl. Rectores applicans; *hoc* le-
gulejis & Magistratibus permittens, id quod
fecit scripto elegantissimo libro, cui de *Jure*
Belli & Pacis titulum fecit.

§. 14.

Laude digno Grotii exemplo excitatus
Johannes Seldenus edidit libros 7. de *Jure*
Nat. & Gent. juxta disciplinam Hebræorum,
in quibus ad septem Noachidarum capita
jurisprudentiam naturalem revocavit, quod
an commode factum merito ambiges, cum
nullibi præceptorum istorum necessariam
cum natura humana convenientiam, eo-

A 3

cun-

rundemque sufficientiam ad regendas hominum actiones morales demonstraverit; quid quod inter ista capita referantur, quæ rectius juri arbitrario accensentur, parumque ad doctrinam justî naturalis spectant. Hinc si rite omnia expendamus, nil aliud voluisse videtur, quam ut convenientiam, quæ Hebræorum institutis cum Legibus naturæ intercedat, ostenderet.

§. 15.

Accurariori opera rem hanc aggressus est *Thomas Hobbesius* in *Elem. Philos. de Cive*, & cum esset vir sat acri judicio præditus, magna sane præstitisset, ni affectus quodam præjudicio præpeditus in alia omnia ivisset, juraque ipsa ex eo, quod homines defacto suscipiunt, metiri voluisset, adstruendo: hominem studio conservationis suæ ob jus omnium in omnia posse, quæcunque libido ei ingerat, agere, actum demum Legi naturæ contravenire, siquid, quod ipse haud credat, ad sui conservationem pertinere prætendat; forsan citra hæc aliaque paradoxa potuisset propositum finem, videl. quod status civilis multis parafangis naturalem utilitate & securitate prævaleat, obtinere: negari tamen nequit, haut pauca satis arguta & sana in laudato libro deprehendi, quæ ad intellectum J. N. non mini-

minimum conducunt, moraliumquē cultori usui esse poterunt.

§. 16.

Periculosa ut credidit Hobbesii Principia discutere, & hac occasione saniora J. N. praecepta inculcare voluit *Richardus Cumberlandus* in *Disquisitione Philosophica de legibus naturae*; ubi fundamentum, cui jus naturale superstruxerit, belluino Hobbesii statui maxime adversum posuit, repetendo id ipsum a *benevolentia & amicitia*; quod si vero opera intentioni respondisset, multum ei deberemus,

§. 17.

E contrario tradita Hobbesii magis arrisere *Lamb. Vethuysio*, qui quamvis in *Dissert. de Principiis iusti & decori* hocce juris naturalis esse censeat, quod homo e *creatione mundi & ordine* in ipso constituto, a se necessario agendum & omittendum iudicat; nihilo minus tamen *conservationem* sui ipsius cum *ordine naturae* immediate connectit, adeo ut ambo ferme æque late ipsi pateant, omniaque officia erga seipsum & alios e studio conservandi deducat. Inde patet hypothesin Auctoris ab Hobbesii supposito parum differre, quod & aperte in dicta dissertatione defendit vel potius emollit. Cum enim Hobbesius istam fundamentalem legem e jure omnium in omnia & statu belli universalis deducat, Vethuysius eam e considera-

deratione sapientiæ divinæ, ordine naturæ
ac sine hominis derivat.

§. 18.

Enim vero quæ sit inter jus Naturæ &
& Theologiam moralem differentia, tan-
tum abest, ut hucusque recensiti Auctores
eadem opera demonstraverint, ut potius
eadem inter se sæpissime permiscentes, &
suis de rebus divinis peculiaribus opinioni-
bus accommodantes, insignem operibus
suis maculam inusserint.

§. 19.

Huic incommodo medelam attulit *Samuel Pufendorfius*, editoque insigni opere
de Jure N. & Gent. id præsertim egit, ut
sequestratis omnibus, quæ ex revelatione
divina peti possunt, & ad Systema Theolo-
gicum remissis, illa vicissim, quæ Theologi
nullo jure definienda sibi sumserunt, Philo-
sophiæ vendicaret, & e sola ratione de-
promptis argumentis, quid in societate alio-
rum hominum degentibus officii incumbat,
perspicue & ad omnium mortalium captum
demonstraret, id quod satis feliciter præsti-
tit, & constitutos a se utriusque disciplinæ
limites, quoad vixit contra impares aggres-
sores acerrime defendit.

§. 20.

Præclarum Pufendorffii factum nonnul-
los

nuo confusionem Theologiae M. cum juris-
prudentia N. introducere vellet, editis tracta-
tibus de *Lege Caritatis & Designationem*
Juris N. ex disciplina Christianorum, utpo-
te quibus demonstrare nitebatur, Jus N. in
Caritate a Christo tam sollicitè inculcata
consistere, & sic e Sacro Codice petendum
esse, illum justo oppugnavit Cl. *Thomasius*
in den monatlichen Freymüthigen Gedan-
cken / ostenditque, lumen rationis & revela-
tionis esse distinctissima, qui ergo Jus aliquod
N. e Scriptura S. deducendum esse praesumat,
duo illa lumina, disciplinarum maxime diffe-
rentium principia, misere confundere, nec
Jus naturae sed Theologiam, nec officia ho-
minum sed Christianorum docere.

§. 23.

Denique *Henricus Bodinus* in *Dissert.*
de Jure Mundi fundamentum omnis natu-
rae ac moralitatis constituit *Ordinem*, ad quem
ceu in se obscurum eo melius investigandum
commodissime actiones humanas secun-
dum novem ab ipso descriptos amoris gra-
dus examinari posse, praesumit. Enim vero
Thomas. in *Diss. de Fundamentorum defini-*
endi causas matrimoniales hactenus receptorum in-
sufficiencia, multis principum hocce nec ve-
rum, nec adaequatum, nec evidens esse de-
monstravit.

§. 24.

Nup̄r quidem Consult. *Thomasius* nova ratione Ius naturæ tractare aggressus est in libro cui nomen fecit: *Fundamenta Iuris Nat. & Gent.*, prætendendo, tradita Iuris naturæ non proprie dictis legibus, verum consiliis monitis, quæ paternis accensenda esse, eademque distinguendo in regulas iusti, honesti, & decori, quarum commune criterion constituit *diuturnam humanæ vitæ felicitatem*, in specie autem principium *iusti* ei est: Quod tibi non vis fieri alteri ne facias, *honesti*, quod vis ut alii sibi faciant, tute tibi facies, *decori* vero: Quod vis ut alii tibi faciant, tu ipsis facies. Sed, quod dolendum, per totum hunc librum suam cum summa ratione in Jurisprudencia divina adstructam doctrinam nulla idonea de causa destruere, & quadrata rotundis miscere cœpit, ideoque a plurimis moralium cultoribus impetrare haut poterit, ut rejectis ipsius pristinis & sanioribus doctrinæ moralis traditis, hisce novioribus minusque distinctis calculum addant.

Vestigiis vero impr. Grotii, Pufendorffii & Thomassii insistemus & Jus N. velut distinctam a reliquis disciplinam breviter adumbrabimus.

CAP. I.

De

Voce Juris Naturæ.

§. 1.

Juris naturalis non tam res ipsa quam vocabulum aliquid obscuritatis habet, quæ ut opinamur sequentem in modum tolli commodissime potest.

§. 2.

Vocabulum *Juris* duo notat, videl. *Legem*, & *facultatem* ad aliquid recte faciendum vel habendum personæ competens. Uterque significatus est hujus loci. Ratio enim hominis naturam actionis humanæ inspiciens quasdam actiones præcipit aut vetat, de quibusdam nullam in partem pronunciat. *Illæ* dicuntur jure i. e. lege naturali præceptæ vel interdictæ, *hæc* jure naturali licitæ. Dum enim ratio quid lege præceptum sit, declarat, simul quid præceptum non sit indicat; id vero omne quod *jus* i. e. Lex naturæ non vetat, ad id faciendum *jus* i. e. facultas naturaliter nobis competit, ut id pro lubitu facere possimus. Sic Juris N. dicitur servare pacta & ducere uxorem; istud quidem lex naturæ præcipit, hoc vero dum eadem lex non vetat in nostra facultate positum intelligitur.

§. 3. Quan-

Quando vero supra voce Juris Naturæ totam disciplinam indigitaverimus, tum vocabulum istud denotat *complexum omnium legum particularium, quæ ratione investigari possunt*, eodem modo quo vocabulum juris civilis sæpe denotat *complexum omnium legum*, quæ toto corpore Juris Justiniani continentur,

Vocabulum *natura* itidem ambiguum est; proprie autem notat *cujuscunque rei essentialem constitutionem, quam illa in prima origine sibi habet inditam, & quoad superest res ipsa servat*. In nostra igitur Philosophiæ parte non agitur de natura rerum omnium, aut de natura Dei, aut entium aliorum, præterquam solius hominis, & rerum ab homine proficiscentium; quicquid cum ipsa natura hominis & rerum ad ipsius bonum institutarum convenit, illud Jure naturali dicimus esse faciendum. Sic thesis illa, quod homo debeat esse socialis probatur ex ipsius naturæ humanæ conditione, quæ ad ineundam cum aliis hominibus societatem, *apta est, & proclivis*, & citra eam *salva esse nequit*. Quod autem furtum non sit faciendum, hæc thesis probatur proxime e natura *dominii* inter homines constituti, & quando dico, furtum

adversari naturæ, naturam intelligo domini, utpote quæ non patitur, ut quis alteri rem propriam eripiat, & quanquam in utroque loquendi modo res eodem recidat, cum posterioris generis theses e priori classe demonstrantur, methodus tamen demonstrandi postulat, ne saltus fiat, sed unaquæque thesis e proximo principio suo demonstretur, illud iterum ex alio, & sic porro, donec ad propositionem primam & fundamentalem deventum fuerit.

§. 5.

Et hic posterior significatus vocabuli *Nature* tanto magis notari meretur, quominus Scriptores Juris Nat. qui eodem quam frequentissime utuntur, dum e natura domini, imperii &c. argumenta depromunt, distincte cum ob oculos ponunt,

§. 6.

Inde simul perspicui potest Methodus justæ tradendæ disciplinæ hujus, quæ in eo consistit, ut posita una aliqua thesi, quæ immediate ex ipsa natura & constitutione hominis probanda erit, reliquas omnes theses, quibus disciplina hæc constat, inde deducamus, & si contextam hoc modo disciplinam iterum ad sua principia revocare placeat, omnes illæ theses in eandem resolvantur, id quod vocant *Propositionem fundamentalem*, talis propositio fundamentalis hæc

hæc erit. *Hominem socialem esse, & quicquid ad placidam cum aliis hominibus societatem colendam facit, agere posse & debere; qua propolita, cum ad talem societatem conservandam constitutum sit Dominium & Imperium, utique & ea instituta sunt servanda, & quicquid cum natura rerum earum pugnat, omitti debet; unde quævis contrectatio rei in alterius dominio positæ, quævis violatio obsequii superioribus debiti jure naturali interdicta intelligitur.*

§. 7.

His prænotatis sequens esse potest disciplina Juris N. definitio, quod sit illa pars philosophiæ, qua agit de actionibus humanis in societate aliorum hominum obeundis, quatenus illæ ad certam normam, quam sibi relicta ratio in naturam hominis & rerum humanarum inveniens præscripserit, sunt suscipienda, aut si illa norma desit, libertati nostræ, utrum suscipere easdem velimus nec ne, censentur relicta.

§. 8.

Hac definitione dicimus (1) Objectum nostræ disciplinæ esse, *actiones humanas*, quæ de re omnes consentiunt (2) Statum hominis, a quo actiones illæ proficisci debeant, non solitarie considerari, sed quatenus ille, prout revera res est, socios alios homines secum existentes habeat, cum quibus tranquilla societas coli debeat; observa vero statum
societatis

socialem esse vel *naturalem* vel *civilem*, de quibus *hic* naturam fidæ pacis refert, illi vero ab Hobbesio indoles belli, a Pufendorfio pacis lubricæ attribuitur. (3) Normam, ad quam actiones hominis, in societate aliorum hominum positi, sint exigendæ i.e. legem, eamque non a voluntate divina externis modis revelata, sed per solam rationem cognita, proficiscentem, (4) unde ratio nostra illius legis cognitionem haurire debeat, scilicet ex inspectione naturæ ipsius hominis & institutorum humanorum, (5) effectum illius legis i.e. obligationem, quæ in nobis existit ad faciendum illud, quod fieri debere cognovimus, si vero actio occurrat, quæ hac lege prohibita non agnoscatur, illam in nostra facultate esse positam, ut jure nostro facere eam & omittere posse arbitremur. Quæ omnia nunc paulo distinctius sunt proponenda.

CAP. II.

De

Actione Humana.

§. I.

Actio humana est motus in corpore humano a mente intelligente & volente pro-

productus, unde *intellectus* ac *voluntas* actionum moralium principia dicuntur.

§. 2.

Intellectus dicitur illa facultas mentis humanæ, qua quis res extra intellectum positas in abstracta earundem idea cognoscit, quæ quidem cognitio fit modo isto, ut mens nostra simplices rerum propositarum ideas *con-
cipiat*, deinde eas invicem *conferat*, & demum *judicium* de conformitate & discrepantia earundem *formet*.

§. 3.

Hic intellectus hominum quando in specie actionem abs homine proficiscentem una cum lege actioni eidem proposita cognoscit vulgò dicitur *Conscientia*, quasi dicas secretam & in hominis animo permanentem utriusque rei (legis sc. & actionis) scientiam.

§. 4.

Pro ratione itaque iudicii, quod homo ferre aggreditur, conscientia illa varia esse potest, aut enim intellectus noster de actione illa & lege *recte iudicat*, aut vero *errat*, aut *certas* scientiæ suæ rationes, aut *probabiles* tantum afferre didicit. Hinc conscientia alia dicitur *recta*, alia *erronea*, alia *certa*, alia *probabilis*.

§. 5.

Conscientia ergo *recta* nil aliud est quam intellectus de actione humana & eidem

C

pro-

proposita lege recte judicans. *Conscientia erronea* est idem intellectus de actione & lege male judicans. *Conscientia certa* de congruentia & discrepantia actionis cum lege certas & solidas rationes suppeditans. *Conscientia probabilis* est intellectus de bonitate vel malitia actionis ad legem relatæ non nisi probabiles & verosimiles rationes proferens.

§. 6.

Addunt quidam *Conscientiam dubiam*, sed, cum illa de re proposita non judicet, verum iudicium suum ob rationes, quæ ab utraque parte se offerunt, suspendat, revera nil agit, nilque scit, nec adeo nomen conscientia meretur. Rectius alii addunt *conscientiam scrupulosam*, per quam intelligunt intellectum humanum, qui post iudicium de actione & lege latum crebro iterum illud sub examen vocat, & cum nova semper formidine oppositi anxie animo volvit.

§. 7.

Annotanda hic quoque est differentia, quæ inter conscientiam *antecedentem* & *consequentem* constitui solet, sed illa non est petita a peculiari modo cognoscendi, sed a sola illa circumstantia temporis, quando cognitio illa fieri possit. Intellectus ergo noster de futura actione judicans *conscientia* dicitur *antecedens* i. e. actionem; quando

do autem de actione præterita iudicium fert
conscientia dicitur *consequens* i. e. actio-
nem; in hac, qui intelligit actionem a se per-
petratam congruere cum lege, is *bonam*,
cui contrarium accidit, *malam* dicitur ha-
buisse conscientiam.

§. 8.

Cognitioni quæ exstat in intellectu oppo-
nitur *ignorantia*, aut eidem cognitioni cum
rei veritate congruenti opponitur *error*.

§. 9.

Ignorantia & error vel *vincibilis* est vel *in-*
vincibilis; Ignorantia & error *vincibilis* est,
quando quis adhibita debita diligentia &
cautione rem aliquam quam ignorat scire,
aut rei circa quam errat veritatem cogno-
visse poterat. *Invincibilis* ignorantia & er-
ror est, quando quis adhibita quantavis di-
ligentia, nullis tamen viribus suis impedire,
aut præcavere potuit, quominus in ignoran-
tiam vel errorem, qui illum tenet, incide-
rit.

§. 10.

Solet præterea ignorantia dividi in *effica-*
cem, quæ istam efficaciam habet, ut ni affuis-
set actio non fuisset perpetrata; & *concomi-*
tantem, quæ si vel maxime abfuisset actio
nihilominus suscepta fuisset.

§. 11.

Præter intellectum quoque inest homini
Voluntas, quæ est facultas mentis humanæ per
C 2 quam

quam velut intrinseco impulsu se movet, & ad id, quod sibi arridet, semet applicat, contraria omnia refugit & averſatur.

§. 12.

Est ergo duplex affectio voluntatis ſumopere hic notanda, prima quidem *ſpontaneitas*, quod homo nulla intrinſeca neceſſitate ad agendum determinetur, ſed pro ſuo ipſiusmet lubitu moveatur ac quieſcat; altera voluntatis affectio eſt, quod nil cupiat, niſi quod *bonum homini eſſe intellectus judicaverit*.

§. 13.

Bonum vero dicimus opine illud, quod ſtatum commodum hominis quam diutiſſime ſervat & confirmat, aut in eundem ſtatum hominem illo carentem pervehit, quale quid in omnibus rebus, quæ exſtant, rite ad hominem relatis deprehenditur.

§. 14.

Non ſemper autem bonum eſt quod ſpeciem ejus præ ſe fert, ſed ſapiffime intellectus hominis circa opinionem boni maliſſime fallitur, unde diſtinctio inter bonum *verum & apparens*.

§. 15.

Veri boni diverſæ iterum ſunt ſpecies prout diverſæ hominis partes ſunt, quæ afficiuntur. Quædam res abblandiuntur *rationi*,

rationi, hominis dignitatem & suam præ rebus creatis aliis eminentiam promoventes, quæ vulgo, vocantur bona *decora* & *honestæ* i. e. quæ ad decus & honorem conciliandum apta nata sunt. Aliæ res gratæ sunt *sensibus* externis, & ea propter bona dicuntur *jucunda*. Aliæ demum res proprie nec rationem nec corpus afficiunt, possunt tamen conducere ad honorem aut voluptatem impetrandam, & eatenus dicuntur bona *utilia* i. e. quorum usus ad alium quemcunque scopum homini propositum esse potest.

§. 16.

Itaque circa res illas, quæ boni rationem videntur habere, ita versatur voluntas humana, ut quasdam res proprie appetat propter semet ipsas; quasdam vero capiat propter alias res cum istis permutandas; illæ *finis*, hæ *mediorum* rationem habent.

§. 17.

Circa *finem* hunc ita versatur voluntas, ut simpliciter eum probet, deinde ad eum consequendum efficaciter se moveat, & demum in eodem obtento placide acquiescat. Circa *media* autem voluntas ita occupatur ut itidem simpliciter ea probet, deinde quæ visa fuerint commodissima eligat, demum iisdem ad obtinendum finem utatur.

§. 18.

Ast naturalis istorum actuum voluntatis

C 3

hæc

hæc est series, ut primo finem probemus, tum ad eum consequendum animum adplicemus, sequitur deliberatio de mediis, & facta horum electione debitoque usu, post obtentum feliciter finem placide eodem perfruamur.

§. 19.

De duplici hoc principio actionum moralium de quo hactenus diximus probe tenenda sunt sequentia I. Intellectum humanum in rebus ad vitam præsentem facientibus naturaliter esse rectum, i. e. sine accedente speciali depravatione ac corruptela eundem recte judicare, ut tuto ejus judicio confidere, & adhibita debita diligentia veram officii nostri normam & regulam inde petere possimus. Quicquid quoque de obtenebratione intellectus & amissa ejus integritate ad res spirituales Theologia tradat, cui assertioni nos non contradicimus. Si quis autem neget, naturalem hanc rectitudinem circa cognoscendas res obvias intellectui inesse, is nullum jus naturæ agnoscere potest.

§. 20.

II. Voluntatem nostram circa suscipiendas actiones ad præsentem vitam pertinentes esse liberam, sive potius mentem nostram proposita re aliqua ad eam adpetendam vel rejiciendum sponte se gerere, hoc sensu, ut nullo

nullo fato aut alia quacunque necessitate illa voluntatis spontaneitas tolli queat. Quicquid vero Theologi de servo arbitrio in rebus spiritualibus docent, ad rem præsentem nil facit, nec libero in rebus civilibus arbitrio quicquam derogari potest, nisi omnem omnino moralitatem evertere & ex hominibus meras machinas efficere velis.

§. 21.

Ista tamen libertas voluntatis humanæ quam adstruimus tanta non est, ut voluntas nostra in iusto quasi æquilibrio posita deprehendatur, & in utramque partem æque facile flectatur. Sed datur in plerisque hominibus naturalis quædam ad certas actiones proclivitas, nec minor ab aliis rebus averlatio, quanta præterea affectuum & consuetudinis ad voluntatem in alterutram partem flectendam vis sit, in vulgus notum est.

§. 22.

Sed quantacunque sit sollicitatio & vis *inelinationis* illius, quam quis a naturali humorum corporis temperatura habet, aut e diversa ratione victus, valetudinis, ætatis contraxit, illa tamen vim nullam homini affert, in cuius potestate positum deprehendimus, cohibere voluntatem ha-

tenus

atenus, ut nullius actionis externa legibus naturæ adversæ auctor sit.

§. 23.

Sic quoque in omni *affectu*, quanquam prohiberi non possit, quominus species rei gratæ aut ingrata, quæ sensibus nostris objicitur, animum penetret, eumque commoveat, motus tamen ille ita reprimi & compesci potest, ut omnem inde profluentem actionem cohibeamus.

§. 24.

Consuetudo etiam, cum constat crebris actionibus ejusdem generis voluntario susceptis, itidem in potestate ejus est, qui certo generi actionum assuevit, ut mores illos dediscat, & alios induat, & quamvis in vincenda natura, in domandis affectibus, in exuenda inveterata consuetudine plurimum difficultatis insit; sufficit tamen fieri a nobis id, quod lex requirit, posse, nec libertati voluntatis, quatenus illa actionum externarum fons est, quicquam ideo decedere.

§. 25.

Omnis itaque actio abs homine sciente & volente suscepta quacunque occasione id factum fuerit, est & dicitur *Voluntaria*. Huic opponitur actio *invita*, dum ex ignorantia vel errore invincibili ac efficaci, aut vi injusta (i. e. *Gewalt*) vel necessitate (i. e. *Noth*.) adducti

adducti agimus: Medium inter utramque dicitur vulgo actio *mixa*, illa scilicet quam partim volentes partim nolentes suscipimus, uti est iactus mercium tempore naufragii, aut abscissio membrorum in morbo contagioso, hanc tamen accuratiores actionibus voluntariis accensere malunt.

§. 26.

Omnis actio voluntaria id habet, quod *imputari* alicui possit i. e. quod effectus cuiuscunque actionis ad auctorem ipsius actionis referri, isque eo nomine ad reddendam rationem adstringi queat, in qua *imputatione* situm est omne fundamentum moralitatis, cum sine imputatione nec pramii nec poenae inter homines locus foret.

§. 27.

E contrario e dictis patet, effectus meros rerum naturalium, quicquid casu fit, quicquid ab ignorante & errante, a dormiente, ab insano, furioso, & infante procedit, quicquid ab alio fit, quicquid violentia alterius coacti facimus, id omne nobis quale est, & quatenus omnis consensus abest, imputari neutiquam potest.

D

CAP.

CAP. III.

De

Norma actionum humanarum.

§. I.

Cum ea qualem diximus sit natura voluntatis humanæ & actionum ex eadem proficiscentium, fieri certe non potest, quia diversis hominibus diversissimæ actiones procedant, quæ nequaquam ejusdem indolis effectus producere possint, cum quædam earum bono, quædam malo hominis quam maxime cedant. Quapropter ut ordo atque decus actionibus humanis conciliaretur, & eadem servando generi humano inservirent, opus erat *norma*, ad quam illæ abs omnibus hominibus exigere, & ad communem finem dirigi possint.

§. I.

Illam normam vocatur *Lex*, quæ est *significatio voluntatis a superiore facta, qua pro imperio quid fieri a subjectis aut omitti velit, iisdem indicat*. Per hanc definitionem *Lex* tum a consilio, tum a pacto, tum a mandato, tum a jure sumto pro facultate agendi differt, poteritque

que dividi in *affirmativam*, & *negativam*
i. e. qua aliquid vel præcipitur vel prohi-
betur.

§. 3.

Effectus autem legis est *Obligatio*, per quam
quasi frenum libertati eorum qui alteri
subsunt, injicitur, estque nil aliud quam
sensus internus officii, quem animus bene institu-
tus ex intellecta legitimi imperantis sententia con-
cipit, quo idem placide permotus ad voluntatem
illius perficiendam se accingit, ut, quanquam
res per sese sit ingrata & molesta, que aut faci-
enda aut intermittenda proponitur, respectu ta-
men iubentis habito, causæ nil mens ipsa videat,
quare quod eidem debetur obsequium, non præ-
steet: atque hoc ratiocinium voluntatem
constringit, obligatque ut sublata naturali
sua indifferentia atque agendi libertate,
quod lege præceptum est velle, quod ve-
titum nolle incipiat; hoc etiam bonos viros
a recti via deflecti haut patitur, estque ille
virtutis amor, a quo peccare boni prohi-
bentur: hinc sunt angores quoque
conscientiæ, quos mali post perpetrata fla-
gitia persentiscunt.

§. 4.

Cum autem ille *sensus internus debiti &*
officii non sufficiat ad plerosque homines
continendos, obligationi huic momentum
longe maximum accedit a metu mali, quod

D 2

trans-

transgressorem legis mensura sit, quod malum, si est *indeterminatum*, in quantum id ex natura indignationis ac offensæ, ex læsione juris apud potentem Legislatorem secururæ colligitur, gignit *reverentiam*, quæ in sensu obligationis, e lege quacunque in sub-jectorum animis exsurgens, inest, eundem-que acuit; si vero *determinatum & definitum*, in quantum illud ex adjuncta ad leges im-primis positivæ clausula pœnali cogno-scitur, parit *metum iustum*, qui interminatio-ne peculiaris mali subditos, ni volentes obli-gationi suæ satisfaciant, nolentes ad im-perata facienda adigit. Exinde rerum Mor-alium cultores hætenus quidem legi duas attribuere partes, alteram *dispositivam*, quæ quid faciendum & ommittendum sit docet; alteram *pœnalem*, (hæc vulgo sanctio pœna-lis dicitur) quæ quodnam malum delin-quenti irrogandum sit declarat; Enim vero Celeber. Palthenius Præceptor olim noster devenerandus in Dissert. de Obligat. rei ad Sanct. Pœnal. probatum dedit, Sanctionem pœnalem non esse partem essentialem Legis, verum ipsius tantum adjunctum & velut extrinsecus eidem accedens firmamen-tum, ad reprimendam lib. dinem eorum, qui suppresso obligationis sensu, legem transgredi haut erubescerent.

§. 5.

Auctor Legis & inde profluentis obliga-tionis

tionis est *superior* i. e. cui non tantum sufficientes vires sunt malum ejusmodi, quale ad extorquendum obsequium requiritur, representandi, sed qui iustas quoque causas habet, quare postulet, ut pro suo potius quam meo lubitu actiones instituam. Requiritur itaque in Legislatore *Jus imperandi* & *potentia puniendi*, quæ quando conjunctim adsunt animum subjectorum hominum *reverentia* pariter & *metu* ita imbuunt, ut imperata facere & velint, & si nolint cogantur. Sola autem potentia gignit quidem in subjectis metum, sed simulac metuendi causa cessaverit, expirantem nudum vero Jus plerumque contemnitur, nec adeo, si vires in contrarium suppetant, effectum sortiri potest.

§. 6.

Porro necesse est, ut Lex feratur *subjectis*, i. e. iis, qui imperantis Jus & potentiam agnoscunt, & non possunt non agnoscere. Frustra enim Jurisdictio in eos exercenda dicitur, qui Legislatoris imperio haut subsunt, aut subesse se non credunt. Huc etiam refer, quod Lex non solum debeat esse *cognita* & *factu possibilis*, sed etiam quod rei præceptæ aut veritæ *utilitatis* aliqua ratio inesse debeat, quæ ad imperantem aut ad parentes aut ad utramque partem spectet; nulla enim de causa negotii sibi a-

liquid facessere fatuum , aliis libertatem eripere, immane brutumque esset.

§. 7.

Ista omnia qui considerat videbit, in solum hominem proprie dictum ejusmodi legem cadere posse, veluti qui voluntatem habet in diversa flexilem, qui respectu habito suæ imbecillitatis non potest non superiorem agnoscere, qui jussum ejusdem intelligere, sensum suæ obligationis & futuræ pœnæ metum animo concipere, adeoque ad obedientiam legi præstandam semet accingere potest. Quæ omnia conjunctim nec in Deum, nec in bruta animantia, nec in res inanimatas cadunt.

§. 8.

Agnoscit autem homo superiorem primo Deum; cui quidem summum in Creaturas Jus competere, & summam itidem adesse potentiam, nemo sanæ mentis dubitabit. Secundo unus etiam homo altero superior esse potest, ratione juris aut a Deo aut alio homine in ipsum collato, utroque modo jus ille nanciscitur ad imperandum, una cum potestate mandata sua pervincendi.

§. 9.

Non datur ergo Lex alia quam vel divina vel humana. Divina habet auctorem Deum, qui duplici modo aliquid præcipit hominibus, aut disertis verbis, aut per instantiam

eam

tam rationem. Illa lex dicitur *positiva* i. e. quæ poni & tolli salva natura imperantis subditi- que potest. Hæc dicitur *naturalis*, quia cum natura hominis cœpit, & ex sola humanæ naturæ consideratione intelligitur, quia naturalis hominis ratio eandem nullo sensuum adminiculo agnoscit, & demum quia eadem omnes ejusdem naturæ participes obligat.

CAP. IV.

De

Lege naturali in specie.

§. 1.

Legis illius naturalis cum ea sit indoles, ut universam hominum vitam regere debeat, necesse utique est, ut multæ & diversæ ejus sint partes, prout variæ sunt actiones hominis, quæ ad illam normam dirigi & debent & possunt.

§. 2.

Inter illa capita legis naturalis quodnam emineat, sive quænam sit propositio fundamentalis Juris Nat. supra quidem breviter indigitatum est, sed clarius patebit, si modo ipsam hominis naturam qualem nunc habet (de aliis enim hominibus quam qui nunc sunt non loquimur) penitus dispiciamus.

§. 3. Id

Id itaque *homo* commune habet cum omnibus animantibus, ut seipso nil habeat carius, ut se ipsum omnibus modis conservare studeat, ut quaecunque bona sibi videntur, acquirere, mala autem omnia a se repellere & amoliri, quam maxime nitatur.

In eo autem homo deteriore fere conditione præ brutis est, quod tanta ipsum a nativitate imbecillitas & indigentia comitetur, quanta in multis brutis animantibus non deprehenditur, sic ut homo recens natus servari sine aliorum auxilio non possit. Et si vel maxime supponamus, hominem jam adulta ætate robustoque corpore, sed cui nil scientiæ sit, nisi quod ex proprio ingenio velut ultro pululaverit, in solitudine terrarum orbis constitutum degere, is ipse sine aliorum hominum ope & consortio miseram vitam primo ageret, deinde fame frigore aut per feram bestiam interiret.

Quamquam autem post Deum Optimum M. nil est, quod majori commodum homini cedat, quam alius homo, nec quicquam tamen est, a quo majus eidem periculum imminet, quam ab eodem homine. Superflua enim habendi libido, avaritia, gloriæ ac eminentiæ cupiditas, invidia, æmulatio,

tio , & quæ alia vitia homini peculiariter præ brutis insunt , facile efficiunt , ut major fere ad noxam aliis inferendam proclivitas in homine , quam in quavis ferocissima bestia deprehendatur. Nec malignæ huic voluntati facultas deest semet exerendi; et si enim nec dentibus nec unguibus aut cornibus natura hominem formidabilem fecerit ,abilitas tamen manus efficacissima nocendi instrumenta effingere , & solertia ingenii humani , quo aperta vi pertinere non licet , eo per insidias grassari potest.

§. 6.

Ista omnia vera esse , quemadmodum nemo rerum humanarum vel mediocriter gnarus temere inficias iverit , ita facile exinde colligi potest , quale animal sit homo , scilicet , *sui servandi studiosissimum , per se egenum , sine auxilio sui similium servari impotens , ad mutua commoda promovenda quam maxime idoneum , sed & ad mala quæque invicem inferenda validum non minus quam pronum.*

§. 7.

Unde sequitur , quemvis hominem si salvus esse velit , debere esse *sociabilem* i. e. ita quemque mature animum componere debere , ut quantum in ipso est placidam ac tranquillam cum omnibus mortalibus societatem colere & servare possit.

E

§. 8.

§. 8.

Ad hanc societatem servandam necessarium medium hoc est, ut quis ista omnia observet, quæ ad conciliandos aliorum animos faciunt, quæcunque autem scopo huic adversa sunt, omittat. Unde propositio fundamentalis juris naturalis hæc enascitur. *Id in universum lege naturali præcipi, quicquid ad servandam honestam inter homines societatem necessario conducatur: Quæcunque autem eandem turbent atque dissolvant eadem lege prohiberi.*

§. 9.

Quin hæc thesis vera sit, dubitare vix quenquam ea, quæ superius adducta sunt, patiuntur; Ita autem perspicua eadem est, ut nemo tam stupidus, quin capere eandem queat. Est denum *adæquata*, ut omnia specialia Juris N. præcepta sub se complectatur.

§. 10.

Vivit vero homo aut indefinite in magna illa societate humani generis, ita ut modo cum hoc modo cum illo homine negotium ipsi intercedere possit, aut idem definitæ & speciali societati nomen dedit. Inde præcepta juris naturalis duplicia enascuntur. Alia dicuntur *absoluta* i. e. quæ absolute & in genere quemcunque mortaliū quocunque cum homine agat, obligant. Reliqua appellantur *hypothetica* i. e. quæ præ-

præsupposita certa conditione aliquos tantum homines respectu quorundam hominum, cum quibus in certa societate degunt, stringunt.

CAP. V.

De

Primo absoluto J.N. præcepto sc. *de vitæ conserva-*

tione.

§. I.

Videamus ergo, utrum omnia præcepta Juris N. absoluta ad propositionem nostram fundamentalem reduci possint. Primum autem absolutum præceptum hoc est: *Vitam a Deo in societatis usum datam conservandam esse.* Hujus evidentissima ratio hæc est, quia socialitas id summopere exigit, quodsi enim a Deo vita homini imprimis concessa, ut eadem societati inserviat, atque ita commodum ejus membrum existat, necessario sequitur, hominem vitam sibi pro lubito non posse adimere, omnemque ipsius curam plane abjicere.

§. 2.

Nulla itaque homini in propriam vitam

E 2

com-

competit potestas, quare tædio molestiarum, & indignatione malorum communium, vel metu dolorum sibi vitam abrupte nefas esset, nec citra summam injuriam in Deum & societatem fieri posset, a qua tamen immunes, qui probabilem occasionem brevioris vitæ ut aliis inserviant eligunt, vel qui in probabile mortis periculum se pro aliorum utilitate conjiciunt,

§. 3

E contrario lege hac nobis injungitur, ut congruentibus alimentis & laboribus diuturnam corporis sanitatem & securitatem promoveamus, & animum ad commode tolerandam vitam sociabilem formemus, justique sensu imbuamus, ne aliis inutiles, nobis ipsis molesti vitam agamus.

§. 4.

Porro favore hujus legis contra violentam invasionem vitæ defensionem suscipere licebit, quæ si citra invasoris perniciem peragatur, nullum parit dubium; quando vero ipsius ruinam secum trahit, quibusdam movet scrupulum, qui tamen facile demi poterit consideranti, nullam legem propriæ salutis abjectionem, modo ut alterius malitia impune grassari queat, jùbere, nec illum qui contra leges delinquit, earum tutelam sibi promittere posse.

§. 5.

S. 5.

Denique inde patet: Si fatis ita ferentibus
i. e. *necessitate* cincti citra nostri ruinam Legi
satis facere nequeamus, quod in plurimis
casibus a communium legum obligatione
simus exempti, siquidem regulariter Deum
suis in legibus hominum salutem non per-
niciem intendere, praesumimus; Quod si
vero *vi injusta* cogeremur ad agendum quid
lege interdictum, mortem oppetere po-
tius juvat, quam malitiae & libidini homi-
num indulgere; unde apparet, nos pluri-
ma necessitate inductos agere posse; quae
facere nefas esset, si vi tyranni, legis viola-
tionem intendentis, ad ea impelleremur.

CAP. VI.

De

Secundo J. N. absoluto

Præcepto sc. *de non la-
dendis aliis.*

S. 1.

J Am transeundum ad illa praecepta, qui-
bus officia adversus alios homines obe-
unda continentur, inter quae merito
principem locum huic tribuimus. *Nemi-*

E 3

nem

nem esse lādendum. Ratio istius prācepti satis clara, quia nimirum id socialitati adversatur. Nam primus quasi contrahendae amicitiae gradus est absentia injuriā & lāsionis omnis, quo sensu pro amicis vulgo habentur, qui inimici non sunt, & qui boni nil in nos contulit cum eo tamen pacifice vivere possumus, modo nos non lādat. At qui nos lādit cum eo tranquillam vitam degere non possumus ob insitum amorem nostri, & rerum eidem adversarum obstinātam aversionem.

§. 2.

Lādere nobis est quocunque modo alicui intercipere, corrumpere, diminuere & auferre *id quod suum est.* Suum autem cuique est corpus, vita, membrorum integritas, pudicitia, libertas, & quicquid bonorum ac fortunarum legitimo titulo partum possidemus. Hae omnia prācepto illo muniuntur, & e contra omne genus cādis, verberationis, vulnationis, rapinae, furti, fraudis atque injuriā, directē vel indirectē mediate vel immediate illatā, in universum prohibetur.

§. 3.

Effectus cujuscunque injustae lāsionis dicitur *damnum*, qua voce denotamus qualemunque ademptionem aut imminutionem boni alicujus, quod quis possidebat aut

aut ad quod possidendum perfectum jus habebat, facto alterius legibus adverso perpetrata.

§. 4.

Quodsi ergo superius præceptum de nemine lædendo, quæ mortalium pravitas est, locum semper non inveniat, obtinebit, aliud prioris consequens, hoc scil. *Damnum datum esse reparandum*, quod inde probatur, quoniam in vanum præceptum esset, ne quis lædatur, aut damnum sentiat, si ubi de facto læsus quis fuerit, damnum ipsi gratis sit devorandum, & qui læsit fructu suæ injuriæ secure & citra refusionem gaudere debeat, nec unquam citra refusionis necessitatem a mutuis læsionibus homines abstinere, neque adeo tranquilla inter ipsos societas constitui posset.

§. 5.

Reparatio autem damni non solum requiritur quoad ipsam *substantiam rei* illius, quæ deperdita aut ablata fuit, sed & quoad *fructus*, qui ex eadem re sperabantur proveniunt, quorum æstimatio intenditur aut remittitur, prout spes illa propior vel remotior erat. Nec ipsa læsio nude in se spectatur, sed cum omni *effectu* suo, & quicquid ex eadem naturali effectuum consecutione proficiscitur, id omne lædenti imputatur.

§. 6.

Damnum dare quis potest *immediate* per se, aut *mediate* per alios, *commitendo* vel *omittendo*, *dolo malo*, aut per *negligentiam* & *culpam*, cujus quanquam diversæ species sint, tamen *levissima culpa*, quanquam maxime a pœna excuset, reparationis nihilominus faciendæ necessitatem involvit. Quanquam enim non nisi communem diligentiam in rebus propriis curandis adhibere quis teneatur, accuratissime tamen data opera cavere debet, ne rebus alienis damnum inferatur. Qui autem in re aliqua ad accuratissimam diligentiam adhibendam obligatur, ille & levissimam culpam luit. Hinc est, quod a Domino reparandum quoque sit *damnum a servo aut animali ipsius datum*, siquidem socialitati adversum est, ut quis dominio atque imperio, quæ non sunt nisi instituta ad continendos hominum animos recepta, uti velit suo bono sed alterius damno. Unde omnia animalia in dominio cujusdam posita ita sollicitè sunt custodienda, ne inferre damnum ulla ratione queant. Servus autem ne id facere velit rigide cohibendus est, & si idem nihilominus damnum det, aut noxæ dedendus, aut damnum a Domino est reparandum.

Quod si forte plures ad damnum dandum concurrant, dispiciendum fuerit, utrum quidam

quidam sit, qui pro principali ejus causa haberi possit, ut reliqui non nisi accessorii vicem sustineant, an vero omnes pari passu ambulent. *Priori casu* ad reparationem damni *in solidum* tenetur is, qui imperio aut alio modo necessitatis quid habente alios ad faciendum impulit, ceteri velut mera instrumenta alienæ intentionis a reparatione damni non vero a pœna sunt immunes. Sed *posteriori casu* requiritur, ut omnes ad damnum reparandum æquales, aut pro ratione influxus sui distributas portiones conferant, modo illi revera operæ aliquid ad damnum inferendum contulerint, sive ante perpetratum factum, sive in facto ipso, sive demum eodem absoluto; qui autem neutro modo illud fecere, si vel maxime alio genere peccati occasione illius facti se adstrinxerint. E. g. si fieri aliquod damnum optaverint, facienti faveant, aut factum excusent atque laudent &c. &c. ad reparationem tamen damni illius nequaquam obligantur.

§. 8.

Dispicendum porro utrum plures illi *per conspirationem* dederint damnum, quo facto omnes pro singulis & singuli pro omnibus tenentur. An vero citra conspirationem *casu* quasi in unum locum idemque propositum inciderint, quo damnum datum fuerit. Hoc casu si actus dividiuus sit, quilibet eam par-

F

par-

partem damni, quam dedit, pensabit. Si vero actus sit individuus, causæ nil dici potest, quominus omnibus ac singulis actus ille plene sit imputandus. *Actus* autem *dividuus* est, ad quem multi ita concurrunt, ut ex actione unius totus effectus non consequatur, sed idem per partes ab universis producat. E. g. Si in enormi latione a tribus invaloribus facta, unus capiti vulnus infligat, alter oculum excutiat, tertius crura frangat &c. &c. quo casu unus horum totam lationem luere non potest, sed luit tantum eam partem, quam ipse fecit. E contra *actus individuus* est, ad quem plures ita concurrunt, ut distinguere non possit, quanta pars ejus actionis, quæ damnum dedit, a singulis profecta fuerit. E. g. si tres simul faciem ædificio injiciunt, incendium illud a singulis profectum intelligitur, quoniam ædes conflagrare poterant, si vel maxime unus tantum faciem injecisset, unde omnes ad conferendas ratas partes damni tenentur. Quod si autem aliqui solvendo non sint, aut forte profugerint, unus solus qui superest, in solidum tenetur, utpote in quo reparatio damni ab exactione pœnæ differt.

— §. 9. —

Quod si damnum *dolo* & *malitia* illatum, præter ipsius reparationem insuper is, qui in statu naturali vivit, ad *cautionem de non lædendo*

*lædendo in futurum læso præstandam adi-
gi, qui vero in statu civili pœna multari po-
terit, ut ita eo melius nostræ securitati,
quam regulæ socialitatis intendunt, consu-
latur.*

§. 19.

Simul ac autem lædens damni illati æsti-
mationem futurique temporis cautionem
præstiterit, adhuc aliud Juris N. præceptum
succedit: videl. *offense veniam petenti &
pœnitenti concedendam esse*, qui enim pœni-
tenti & de futuro cautionem adhibenti nolit
ignoscere, ei pax ipsa non placet, id quod
socialitati e diametro contrariatur.

CAP. VII.

De

Tertio Juris N. absoluto præcepto sc. *de aliis benefaciendis.*

§. 1.

AD societatem non sufficit neminem
læsisse, aut damnum datum reparasse
i. e. malum alicui fecisse; sed & reve-
ra boni aliquid præstandum est iis, cum qui-
bus placidam & amicam societatem colere
velis. Nam qui se infestum mihi non præ-

F 2

bet,

bet, is quidem inimicus non est, & quominus mecum socialiter jungatur nil obstat. Ut autem pax mutua minus sit suspecta & magis secunda, opus est officiis de propenso animo testantibus, quapropter aliud enascitur juris naturalis præceptum, id nempe: *Omnibus hominibus, quantum fieri commode potest, esse benefaciendum.*

§. 2.

Bene aliis hominibus facere possumus duplici modo aut *indefinite* aut *definite* i. e. aut habito nullo respectu certorum hominum, aut respectu certorum hominum habito. Fit illud *indefinite*, quando quis ita animum corpusque suum colit atque exercet, ut inde talia inventa talesque actiones possint procedere, quibus in universum vita humana reddatur instructior ornatiorque: id quod omnes illi fecere, quos in Deorum numerum gentiles retulerunt, & *Heroum* vocabulo adpellarunt. E.g. qui feris bestiis fortitudine sua regionem liberarunt, aut agri colendi, vitis plantandæ, ferri cudendi, similiumque rerum rationem invenerunt, quo nomine prioribus seculis adhuc celebrantur, qui pixidem nauticam, artem typographicam, pulveris pyrii conficiendi modum docuere.

§. 3.

Definite autem quis aliis inservit, quando, certis hominibus id præstat, quod ipsorum emo-

emolumento peculiari cedere deprehendit, id si citra molestiam graviolem & sine omni detrimento nostro fieri potest, dici solet *officium humanitatis*, si autem cum onere quoque facientis, aut cum impendio rei levioris conjunctum sit *beneficium* audit.

§. 4.

Circa officia autem *humanitatis* in specie notandum est, nil eo referri debere, nisi *res innoxie utilitatis* & *prestationes ejusmodi*, que sine ullo detrimento, aut periculo facientis obiri possunt, unde sequitur salvo hoc præcepto id, quod vulgo inter promiscua humanitatis officia numeratur, omitti posse, si idem cum aliquo nostro periculo aut damno sit conjunctum.

§. 5.

Ergo *innoxius transitus*, quem vocant, si revera talis sit aut fore putetur, quemadmodum per terras marique nostra singulis præsertim hominibus concedi potest & quoque debet, ita si pro insigni hominum præsertim armatorum numero petatur, si in periculum aut damnum qualecunque nos amicos vicinosque nostros adducat, non minus recte denegari potest.

§. 6.

Idem dicendum de *transitu mercium alienarum* per nostrum territorium. Prouti e-

nim nemo tam inhumanus fuerit, ut eandem, si vicinus pro rebus ad vitam necessariis semel iterumque eum petat, denegare aggrediatur: ita nullo modo quis tenetur, ut mercatores cum rebus superfluis luxumque & avaritiam instruendis crebro per ditionem suam committentes admittat propter onus & periculum, quod inde in eum redundare potest; Saltem Jurinaturali non repugnat, ut quis postulet, subditos suos in partem lucri illius, quod exteri capiunt, venire; aut ut ipse Princeps aliquid ejusdem sibi decerpatur, quo nomine *Fus flapula*, & similia jura, quibus merces territorium alienum transiturae sistuntur, nec commercia exterorum nisi interventu subditorum nostrorum exerceri permittitur. Eodem jure defendi possunt omnia vectigalia terrestria, fluvialia, & maritima, modo illa in se nil acerbitatis aut injuriae contineant, quod si absit salva humanitate eadem exigi possunt.

§. 7.

Sic quondam potissimum humanitatis officium in *hospitalitate* collocatum fuit, hodie autem ubi publica diversoria exstant ad usum non minus quam splendorem instructa, non apparet, ad extraneos recto nostro gratis recipiendos lege illa humanitatis nos amplius teneri. Saltem id locum non

non habet, nisi circa hominem egenum, qui qua de causa accesserit, aut quo animo adversus nos sit satis constet, de quo sciamus, ædibus nostris nullum ab ipso periculum aut dedecus creari posse, & quæ sunt cautelæ similes.

§. 8.

Utrum porro lex humanitatis omnino præcipiat, ut exteris in regione nostra solius curiositatis gratia degere permittamus, ut peregrinos homines suis sedibus ejectos apud nos habitare patiamur, ut præterventibus litus nostrum accedere, ibique iusta quadam de causa commorari sinamus, ut denique forum & matrimonia promiscue exteris concedamus, ex ante dictis judicari potest, utpote quæ variis limitationibus ac restrictionibus antequam admitti possint, videntur indigere.

§. 9.

Exempla autem verissima officiorum humanitatis hæc esse possunt, aquam profluentem alicui concedere, pati ignem ab igne capi, consilium consulenti dare, erranti comiter monstrare viam, rem nobis superfluum alterius usui permittere &c. &c. utpote quæ accipienti utilia, nobis vero damnoſa non sunt. E contra *inhumanum* quam maxime foret, rem illam qua ipse non indigeas, ne in alterius manus perveniat, cor
rumpere,

rumpere, fontem ex quo sitim levasti obturare aut occultare, signa itineris & navigationis confundere, quoniam illa omnia aliis damnoſa, nobis utilia non ſunt, congruum itaque ſocialitati eſt, talia humanitatis officia nemini denegare, ſed omnibus promte præſtare: Ubi tamen notabis, eadem extra neceſſitatis caſum, & in ſocietate æquali tantummodo eſſe imperfecte debita, ad quæ Jus cogendi alteri haut conceſſum ſit.

§. 10.

Sublimior autem gradus humanitatis eſt, ex ſingulari benevolentia gratis aliquid impenſa noſtra aut opera laborioſa conſtans in alterum conferre, qualis actus peculiari nomine dicitur *Beneficium*, quo ipſo ad devincendos hominū animos aprius nil eſſe poteſt.

§. 11.

Ut autem beneficium aliquod finem iſtum obtineat *prudencia* quam maxime opus eſt, ne benignitas alteri exhibita nobis ipſis aut aliis obſit, ne ſit nimia, ne ſit dante vel accipiente indigna, ne ſit promiſcua & indiſcreta, ſed ut eadem ad diverſos conjunctionis gradus, qui inter homines ſunt probe attemperetur, ut in tempore, promte, hilari fronte & cum blanda benevolentia noſtræ conteſtatione fiat.

§. 12.

Beneficio rite collato in accipiente respondet *gratus animus*, quo is beneficium illud sibi fuisse acceptum agnoscit atque ostendit, dantique ea propter favet, & paria reponendi occasionem quærit; unde tres vulgo gratitudinis partes constituuntur, *habere grates, easdem agere, ac referre*. Quemadmodum autem non satis est, habere & agere grates, ubi eadem ipso opere referri possint, ita e contrario si gratia referri nequeat, ipsa gratiarum actio, quinimo solus beneficii sensus in animo alicujus residens explendo officio sufficit; Nec in relatione gratiæ necesse est, ut præcise tantundem quantum accepimus in alterum referamus, sed exsuperare beneficium rependendo pulchrum est; si vero tenuiores vires sunt, quam ut paria cum aliis facere possimus, solus conatus sufficit, & qui id quod potuit, fecit, officio suo satisfecisse existimandus est.

Notandum est autem ad beneficium accipiendum non perinde ut ad dandum nos obligari, qua propter si quis certas ob causas alicui nolit esse obstrictus, licebit oblatum beneficium humaniter deprecari, & dextre recusare, aut si quis importuna alterius humanitate coactus ingratum beneficium ad-

G

mit-

mittat, promptissimus fuerit statim iterum in eum aliquid conferre, quod æqualis valoris sit, quo ipso quæ contracta videbitur obligatio sine offensa expirat.

§. 14.

Si quis vero beneficium acceperit haut invitus, quanquam is qui dedit, hoc ipso relationem paris gratiæ expresse sibi non stipuletur, patet tamen *Legi Socialitatis* quam maxime convenire, ut quis summo conatu in id incumbat, *ne alterum dati beneficii penitere unquam cum ratione possit.* Nam si absque necessitate gratiæ refundendæ homines essent, nemo tam stultus foret, ut temere sua jaceret, & quod periturum prospicit beneficium, conferat; hoc ipso autem omnis inter homines fiducia tolleretur, neque esset inter eos quicquam gratuitæ opis, nec aliquod amicitiae initium, id quod socialitati quam maxime repugnare nemo non videt.

§. 15.

Quod si tamen gratia beneficii non referatur injuste quidem agit, detestandique animi indicium præbet, qui facere illud negligit, ea propter tamen illi, qui beneficium dedit, jus non competit, aut in statu naturali per vim bellicam, aut in statu civili per actionem forensem ipsum ad id adigendi, ne scilicet exactibus meræ humanitatis *species contractus* fiat, cum in eo ipso natura beneficii

necicii consistat, ut quis aliquid in aliquem conferat, cujus valorem alio modo se recepturum non est stipulatus.

CAP. VIII.

De

Quarto absoluto J. N.

Præcepto sc. *de pactis
servandis.*

§. I.

Quanquam autem inter homines, qui a mutuis læsionibus abstinent præstatio officiorum humanitatis satis late pateat, nec tamen illa sufficit, ut omnino sine pactis esse possimus. Tantus enim est mortalium numerus singulis quasi hominibus oppositus, tamque exigua est singulis hominibus facultas, ut gratis omnibus inservire & benefacere nemo possit. Cumque ipsa præstatio officiorum humanitatis omnes homines æqualiter stringat, nec sine commodo ipsorum expleri debeat, fit sæpe urgente necessitate, ut inter debitores nemo sit, a quo certum auxilium expectari possit. Ut itaque commoda & benigna inter homines societas perficiatur, necesse o-

G 2

mni-

mnino est, ut qui auxilio alterius eget in antecessum disertis verbis a certo homine id sibi stipuletur, eique rem aut operam gratam vicissim polliceatur, ita ut utrinque id de quo conventum est, constituto tempore pleno jure exigere, & alteruter si tergiversetur, quocunque modo ad id quod in se recepit, præstandum adigi possit.

§. 2.

Non tantum vero incunda sunt pacta sed & inita servanda, id quod non solum natura pacti involvit, cum contradictorium sit asserere, id te facturum quod revera facere nolis, sed & Lex socialitatis idem efflagitat, quod si enim pacta non servantur, nullum esset medium componendi belli aut servandæ pacis, nec ulla inter homines societas constitui aut coli posset. Contra ex decepta fide infinitæ querelarum ac inimicitiarum causæ propullulant, si enim, quod promissi, præstiterim, altero fidem fallente, res aut opera mea mihi perit, si ve nil adhuc præstiterim, rationes tamen & destina- ta mea turbari molestum est, & plane indignum eam ob causam ludibrio haberi, quia alterius veluti boni viri verbis fidem adhibui.

§. 3.

Fides autem illa datur aut ab uno solo, ut quis ad aliquid gratis præstandum se obstringat, aut reciproce a duobus pluribusve de
re

re operave mutuo præstanda conveniri solet: prior actus dicitur *promissum*, posterior proprie *pactum* nominatur.

§. 4.

Promissio omnis *perfecta* novam inducit obligationem promittenti, & promissario novum jus confert; neutrum fieri potest, nisi mutuus aut præsertim illius qui promittit consensus accedat.

§. 5.

Consentire autem nemo quacunque ratione potest, cui usus rationis i. e. plenissimum intellectus & voluntatis exercitium deest; unde respectu intellectus invalida sunt omnia promissa I. quæ ex *ignorantia* proficiuntur. E. g. infantum, furiosorum & ebriorum, modo tempore promissi talis furor aut ebrietas, quæ usum rationis excutiat, revera adsit. Cum autem inter *ratum* infantum & virilem aliquid intersit, quod ad neutrum referri posse videatur, in potestate legislatoris est, de puerorum & adolescentum pactis & promissis quousque valere debeant certi aliquid constituere, aut cum in aliis iudicium maturius, in aliis tardius se exerat, ex quotidianis ejusque actionibus tutissime colligi potest, quousque promissis ipsius niti liceat. II. Quæ ex *errore* proveniunt, si scilicet in promissione aliquid tanquam conditionem illius aperte

G 3

sup-

supposuerit, citra cujus intuitum non esset promissum: Aut si error contigerit circa rem ipsam, de qua conventum fuerit, unde defectu deprehenso, qui lædendus erat, vel resiliire a contractu, vel ad supplendum defectum aut damnum præstandum alterum adigere potest, idque tanto magis si dolus ejus aut culpa insignis accesserit.

§. 6.

Ratione voluntatis, quæ libera præstari in omnibus actionibus humanis debet, pacta omnia ac promissa *metu injusto* extorta nulla sunt; quæcunque autem pacta ineuntur ob metum a tertio incussum, aut ob reverentiam & metum legitimi imperii satis valida sunt.

§. 7.

Non vero sufficit adesse consensum ejus, qui aliquid promissit, sed idem a parte ejus cui promissum fuit accedere debet. Is speciali vocabulo dicitur *acceptatio*, fit autem vel explicite vel implicite. *Explicite* quando promissarius disertis verbis factam ab altero promissionem a se acceptari testatur. *Implicite* idem fit, quando promissionem rogatio antecessit, in qua rogatione ipsa secutura acceptatio censetur inesse, quum nemo ita insaniat, ut dari aliquid sibi postulet, quod deinde oblatum accipere nolit.

§. 8.

§. 8.

De pactis idem dicendum quod de promissis, cum pactum nil aliud sit quam duplex promissum, & simplex obligatio, quæ in promisso ex una saltem parte adest, in pacto, ubi mutua & reciproca obligatio intercedit, quasi geminatur.

§. 9.

In universum autem circa promissa vel pacta requiritur, ut res illa de qua quis promittere aut pacisci vult, sit posita in ipsius *facultate naturali & morali*. Unde patet, neminem obligari pacto suo aut promisso posse ad præstandas res *impossibiles*, quæ tempore initi pacti tales fuere: Nec est obligatio ad res *illicitas*, i. e. quacunque lege divina aut humana prohibitas. Absurdum enim est pacto suo se obstringere velle ad violandam legem, & ad id faciendum jure teneri, ad quod omittendum jure tenearis.

§. 10.

Unde sequitur quod nec *de rebus aut actionibus alienis* valide promitti aut pactum iniiri possit, cum circa eas facultate agendi destituamur: nec *de rebus nostris alteri jam promissis aut pacto addictis* cum tertio pacisci liceat. Res enim illæ, quas alteri addiximus in potestate nostra amplius non sunt, nec jus illud, quod semel translatum fuit, amplius

amplius in nobis exstat, ut ulterius transferri possit, nullum enim pactum satis firmum unquam esset, si quis contracta semel obligatione, inito contrario pacto, semet exsolvere posset.

§. II.

Promissorum hæc est notissima distinctio, quod aut *pure* fiant, aut cum *conditione*. Conditiones promissis adjici solitæ iterum sunt vel *possibiles* vel *impossibiles*: Possibiles subdividuntur in (1) *casuales*, quæ a mero casu, fortuna, aut tertii alicujus nobis non obnoxii arbitrio dependent; (2) *potestativas*, quæ ut existant vel non existant in potestate aut arbitrio ejus cui promissum sit, positum est; (3) *mixtas*, quarum impletio partim a casu partim ab arbitrio ejus in quem confertur dependet. Sed Impossibiles conditiones sunt vel *physicæ* vel *moraliter* tales; *Illæ* per naturam fieri non possunt, *hæ* obstante lege fieri non debent. Conditiō naturaliter impossibilis inter eos qui in statu naturali vivunt promisso adjecta, orationem reddit negantem, adeoque Promissum irritum; in statu autem civili constitui potest & solet, ut talis conditiō, quam promissarius impossibilem ignorabat, in favorem ejus habeatur pro non adjecta, ne scilicet per actus nullum effectum habituros hominibus illudatur. Quod autem conditionis turpis & moraliter

raliter impossibilis adjectio nil opèretur, vel inde patet, quod alias cujuscunque hominis libido vim legis tollere & enervare posset.

§. 12.

Pactorum hæ sunt generalissimæ divisiones I. aliud est *expressum* aliud *tacitum*, quæ differentia nil in re ipsa immutat, sed tantum ratione modi, quo quis mentem suam declarat locum habet; pactum *expressum* enim est, quod expressis verbis voce & scripto prolatis constat, *tacitum* vero, quod non verbis sed tali actione, quæ non propter se sed aliam significandam actionem suscipi solet, exprimitur. E. g. nutus, redditio chirographi, postulatio cibi in diversorio publico &c. II. alia sunt pacta *universalia*, totum quasi genus humanum aut insignem ac maximam ejus partem stringentia; alia *particularia* certis duntaxat hominibus intercedentia. Posterioris generis pacta ad salutem & commodum singulorum faciunt, temporaria sunt, crebrisque mutationibus obnoxia. Quæ autem prioris generis perpetuum robur obtinent, utpote necessariam ob causam constituta, & ad decus ac utilitatem generis humani in universum facientia. Talia autem instituta humana pacto universali expressio aut tacito introducta sunt præsertim tria, *Sermo*, *Dominium* ac *Imperium*, ex quibus quæ profluunt officia, quia non nisi

H

præ-

præsupposita conditione talis pacti aut al-
terius legis naturalis obligant, *Hypothetica* di-
ci, jam supra monuimus.

CAP. IX.

De

Præceptis Hypotheti- cis circa Sermo-

nem.

§. 1.

Per sermonem intelligimus aliquid à sim-
plici sono aut voce distinctum. *Sonus* e
collisione quorumcunque corporum o-
ritur. *Vox* quibuscunque animalibus com-
petit. *Sermo* autem (i. e. vox articulata
per quam homines ideas quas animo fo-
vent, exprimunt, & invicem communicant)
soli homini proprius est.

§. 2.

Hujus cum extra societatem usus non sit,
nec citra eum potissima fere pars rationis
semet exerere queat: hinc est, quod velex
eo solo conjici possit, non nisi ad colen-
dam cum aliis sibi similibus placidam socie-
tatem hominem esse constitutum, qui finis
ut hoc quoque medio obtineatur, sollicite
laborandum est.

§. 3.

§. 3.

Duo autem imprimis circa sermonem notari merentur I. *An ad loquendum Jure N. quis teneatur* II. *Si loqui velis ad quod Jus N. te obliget.*

§. 4.

Eo ipso igitur, quod homini facultas inest loquendi, haut quaquam necessitas ei imponitur, ut illa ipsa continuo utatur. Idem enim qui loqui potest homo, etiam tacere potest æquali naturæ beneficio, scpe etiam silentium non minorem utilitatem quam loquela & ipsi & alijs afferre potest. Obligatio ergo, quæ in ipsa facultate loquendi haut inest, aliunde ut proveniat necesse est.

§. 5.

Obligatio itaque illa e triplici fonte oritur, aut sc. ex *communi aliquo præcepto Juris Nat.*, aut ex *speciali pacto*, aut demum ex *rei, quæ præ manibus est, indole ac constitutione.*

§. 6.

Quoad *primum* generalissima illa & fundamentalis lex naturæ de colenda socialitate utique usum sermonis necessarium facit, quando pax hoc modo inter homines constitui, promoveri, quando læsio alterius indebita averti, aut bonum aliquod eidem conciliari potest. E contrario quando sermonis nostri usu pax turbari, a-

H 2

micitia

amicitia dissolvi, noxa & damnum alteri inferri potest, silentum teneri debet, quo ipso tamen non excluditur propriæ utilitatis respectus, quem natura cuique commendat & insinuat, quoad ille cum jure & utilitate aliorum consistere potest.

§. 7.

Quoad *secundum* lex naturæ, quam adduximus supra de servandis pactis, etiam pactum de verbis faciendis complectitur. Sic si quem informandum suscipiam, utique contractu illo locati conducti aperire ei teneor, quæcunque ad eam artem pertinent. Sic explorator emissus indicare omnia vi pacti sui tenetur, quæ super illa re ipsi comperta fuerunt.

§. 8.

Quoad *ultimum* natura negotii quod geritur sæpe ad loquendum nos adigit. Sic quicumque fidele consilium alteri dare, testimonio suo ipsum juvare, controversias amicorum dirimere, hortari & dehortari, aut alia humanitatis officia verbis peragi solita præstare vult, loqui omnino debet. Sic in omni genere commerciorum & negotiorum civilium, in quibus ex consensu tuo expresso Jus & obligatio nascitur, usus sermonis per se necessarius est.

§. 9.

Obligationi huic prout *arctior* aut *laxior* est,

est, respondet in altero Jus perfectum aut imperfectum, id ubi deest, si vel maxime quis de veritate rei persuasus & interrogatus fuerit, recte tamen eam tacendo dissimulare potest. Unde prima naturæ lex circa sermonem formandum hæc est: *Loquelam pariter ac silentium ita esse temperandam, prout societati conducere, & fluentibus inde absolutis Juris N. præceptis convenire videatur.*

§. 10.

Quod si autem causis illis quas adduximus, aut mera sponte sua quis adductus ad verba facienda semet accinxerit; eo ipso duplicem in se obligationem recipit, cui necessario est satisfaciendum I. ut vocabula omnia non in alio adhibeat significatu quam usus & mos loquendi inter cives fert. II. ut ipse illorum vocabulorum sensus cum animi ipsius sententia exacte congruat.

§. 11.

Quod verba non nisi in recepto significato sint adhibenda, nec in alium torquenda sensum, sed ipsum sermonis humani natura facile evincit. Non enim vocabulis vis illa quam habent determinate aliquid significandi natura inest, ut hæc vocis conformatio illam in animo ideam necessario exprimat; alias enim nulla ratio reddi posset, quare eandem rem in diversis linguis diversa vocabula exprimant, & beta uno eodem-

H 3

que

que sono apud Græcos litteræ, apud latinos
cleris nomen sit. Tota itaque res, quæ ad
sermonem humanum pertinet plane est ar-
bitraria, pro lubitu primorum hominum
conficta, & a posteris usu atque imitatione,
tacitoque pacto comprobata ac recepta, id
quod verum esse vel inde patet, quod ho-
dienum videas eos, qui nascuntur surdi, si-
mul mutos esse, non quod vitium aurium
stupor linguæ necessario consequatur, nec
alterum organon sine altero operari possit,
sed quod sermo, qui auditu addiscitur, si
sensus ille desit, nullo modo formari ita,
ut alter intelligat, possit.

§. 12.

Postquam itaque arbitrio mortalium re-
ceptum sit, ut certus sonus certam in men-
te ideam exprimat, sequitur omnino,
si quis loqui velit, ut intelligi queat, re-
cepto huic mori religiose parendum esse, con-
trarium ejus rei qui facit naturam ser-
monis humanæ evertit, & pactum tot inter
homines quot sunt ejusdem patriæ cives
initum violat, utroque modo contra Jus
naturæ peccat.

§. 13.

Non autem sufficit ad efformandum rite
sermonem ut quis adhibito recepto signo
certam in eo cum quo loquitur ideam ex-
citet, sed requiritur etiam ut *idea illa, quam*
in

in altero excitat, sit illa ipsa quam loquens animo fovet, alias enim nulla cogitationum humanarum fieri posset communicatio, nec plerisque in rebus satis est, ut quis aliquid ab altero intelligat, sed ut ipsam rei de qua agitur, quamque requirit veritatem teneat, necesse est. Unde hoc Juris N. præceptum sequitur. Sermonem humanum ita formandum esse, ut animi nostri sensa, & veritatem rei, ad quam intelligendam alter jus habebat, aut ad quam declarandam in nobis obligatio erat, exprimat.

§. 14.

Veritas autem illa, quæ hoc Juris N. præcepto inculcatur, quam *Ethicam* veritatem vulgo dicunt, in eo differt a veritate *Logica*, quod hæc consistat in congruentia propositionis cum re ipsa; illa autem in congruentia propositionis cum mente proponentis. Unde accidere potest, ut quis veritatem *Logicam* dicat, quam tamen ille falsam putet, adeoque si veram esse affirmet, mentiatur, & e contrario propositio logice falsissima veritatem ethicam admittit, si is qui profert, eandem veram reputet.

§. 15.

Veritati *Ethicæ* opponitur *falsiloquium* atque mendacium. *Falsiloquium* consistit in inconvenientia ejus quod proferimus a sensu interno, ita tamen, ut hoc ipso Jus alterius non laedamus.

Con-

Contra Mendacium est, quando aliud ore præferendo, aliud mente servando aliquem decipimus circa ejusmodi rem, ad cuius veritatem intelligendam ille jus habebat, aut ad declarandam in nobis obligatio erat.

§. 16.

Quemadmodum igitur jure naturali studium veritatis nobis enixe commendatur, ita eodem jure omne simul mendacium, quale descripsimus est interdictum. Quo ipso prohibitum quoque est, ne quis ubi tota veritas dicenda erat, partem tantum aliquam veri enunciet, aut equivocatione & ambiguitate vocabulorum alteri illudat, aut reservatione & restrictione mentali aliisque ejus farinae artificiis ad adulterandam veritatem repertis utatur.

§. 17.

Non idem de falsiloquio dici potest, quo uti potius licet, quando salvo jure ejus ad quem sermo dirigitur, aliqua nostra aut ipsius, aliorumque utilitas promoveri hoc modo potest; id quod fit, Si quis parabolis, apologis, fabulisque ad erudiendos vulgi puerosque animos utatur, aut ad protegendum innocentem, iratum placandum, maestum demulcendum, meticulosum confirmandum, fastidiosum permovendum, pertinaciam alicujus frangendam, malum propositum intervertendum, consilia & Arcana Reipubl. obtegenda, hostem justum fallendum &c.

dum &c. similibusque in rebus fictis coloratisque sermonibus nudam veritatem obtegat.

§. 18.

Hinc simul patet quid de *dissimulatione* & *simulatione* juxta tradita Juris N. existimandum; & quanquam optandum foret, ut omnis simulatio & dissimulatio ad eo sinceriores inter homines conversationem constituendam plane e vita humana tolleretur, quoad tamen vecordia & malitia mortali-um in probitatem & sapientiam non est commutata, innoxie simulandi & dissimulande artes e societate humana tolli haut possunt.

§. 19.

Cum autem haut pauci in suis assertionibus alios contra jus fasque fallere non vererentur, non poterat non inter homines diffidentia oriri, quæ ut socialitati inimica eliminatur, & contra insigne sermoni firmamentum conciliatur per *jurjurandum*, quod est *deliberata summi Numinis* tanquam *testis & vindicis invocatio in assertionis & promissionis confirmationem*: Cujus effectus duplex est, partim ut *jurantibus* cum natura pronus ad datæ fidei violationem major causa sit metuendi ac promissum servandi, partim ut *ii quibus juratur de assertorum veritate & promissorum fide reddantur securi*. Dum enim *omniscius & omnipotens testis simul & vindex* invocatur,

I

præ-

præsumtio veritatis & fidei ideo excitatur, quod nemo temere credatur tam impius, ut ita petulantur gravissimam Dei indignationem in se, deposcere sit ausurus. Inde officium jurantium hoc esse intelligitur, *ut ad jurandum cum reverentia accedant, & quod juratum est religiose observent.*

§. 20.

Ex allata Jurisjurandi definitione cognosci potest. I. non jurare eum qui simpliciter juramentum *recitando* protulit II. Juramentum non posse concipi per rem *opinione divinitatis destitutam*, sed per *verum Deum aut quem jurans pro tali habet*, hinc formula jurisjurandi accommodanda ad religionem jurantis III. Juramentum esse *orationem accessoriam*, quæ jam aliam assertionem & promissionem quam firmet, præsupponit, hinc non producit novam obligationem, sed obligationi in se validæ velut *accessorium* quoddam vinculum supervenit, quo patet, *juramentum non immutare naturam promissi, nec ex actu infirmo obligatorium, aut ex actu obligatorio facere infirmum* IV. a juramentis omnem *fraudentam interpretationem* abesse debere V. Verba jurisjurandi *eo insensu adhibenda, quo alterum cui juratur, ea adhibere probabiliter, credimus.* VI. Juramentum differe ab *obtestatione & contestatione.*

§. 21.

Ex fine juramenti fluit ejus *divisio*

fit, quædam enim promissis pactis-
que adduntur, ut eo majori cum religione
observentur. Quædam autem adhibentur
ad confirmandam alicujus assertionem circa
factum illiquidum; illud *promissorium*: hoc
vero *assertorium* vocabimus.

CAP. X.

De

Præceptis Hypotheticis circa Dominium.

§. 1.

Post sermonem aliud recurrit institutum
humanum, nempe *Dominium* quo ipso
intelligimus *jus illud*, quo alicujus rei extra
nos posita velut substantia ita ad aliquem homi-
ninem pertinet, ut eodem modo, in soli-
dum non pertineat ad alium. Ex quo conse-
quitur, (1) ut de rebus propriis pro arbitris no-
stro disponere (2) & ab earum usu quasvis alios ar-
cere possimus. Dicimus illud humanum insti-
tutum non alio sensu, quam quod in eo con-
stituendo pactum expressum vel tacitum in-
ter homines intercessit.

§. 2.

Jus illud specialis Domini certo homini
competentis nititur facultate quadam utendi
rebus obviis in universam humano generi conces-
sa. Quum enim ea sit corporis humani

I 2

con-

conditio, ut nisi rebus extrinsecus assumptis nutriatur, aut adversus ea, quæ compagem ipsius destructum eunt, muniatur, servari nullo modo possit, quod tamen servandum esse ratio injungit, inde tuto colligitur, *volente Creatore O. M. fieri, ut res eas ad usus suos homo adhibeat, & ope earundem, quæ sua sponte brevi interitura erant, vitam servet.* Ullus autem ille cum plerisque in rebus fieri nulla alia ratione possit, quam ut illæ aut in ipsam corporis nostri substantiam convertantur, aut in nihilum redigantur, inde ut res illæ utenti propriæ fiant naturaliter necesse est.

§. 3.

Ex eo autem, quod natura hominibus in res exstantes indefinitum aliquod jus utendi ac fruendi tribuit, nondum sequitur naturaliter quoque constitutum esse, quænam illarum rerum ad quem hominem exclusis reliquis pertinere debeant; sed illas omnes res a se productas in medio Creator exposuit, ut cuique opus habenti utilitatem præstarent, salva tamen hominibus relicta potestate, certis inter se pactis initis circa easdem res specilius disponendi, quo commodius ac tranquillius beneficio suo fruerentur.

§. 4.

Tempus ergo illud quod constitutionem domi-

dominii præcessisse intelligitur, recte dicitur status *communiois primæ*. Quod vocabulum duplicem sensum admittit, *positivum & negativum*. *Positiva communio* est, quando una eademque res ad plures homines eodem modo pertinet; qualem communionem nos olim existisse non dicimus. *Negativa autem communio* est, quando res in medio plurimorum posita, qua mox subitura dominium est, nondum revera illud subiit, sed in in eo adhuc est statu, ut ad hunc æque ac ad illum pertinere possit. Talis communio negativa omnino supponenda est. Si enim dominium pacto hominum constat, fuit utique tempus, quo pactum hoc nondum fuerit initum, licet res illæ & homines existerint, quod tempus nos *statum communionis* adpellamus.

§. 5.

Illa autem communio i. e. ille status dominio speciali vacans haut diu inter homines potuit subsistere, quum quædam res communem non admitterent usum, sed potius ipso usu redderentur propriæ utenti; aliis autem rebus in communione citra frequentes rixas uti vix & ne vix quidem liceret. Nec tamen propterea uno quasi actu sublata communio, sed paulatim & quasi per gradus introductum videtur *Dominium*.

§. 6.

Primo quidem ut diximus circa res illas,
13
quibus

quibus utendo abutimur. E. g. terræ arborumque fructus pactum tale videtur initum, ut illud cuiusque fieret, quicquid primus adprehendisset, nec eadem res ab altero ipsi eripi deberet: Quo facto tamen ipsa rerum aliarum corpora communia mansere, sed postea multiplicato hominum genere, & speciali cultura rebus illis adhibita, ex quibus alimenta & tegumenta mortalium provenerunt, ipsa quoque rerum corpora utpote arbores & agri inter homines divisa sunt, & cuique res illa quam excoluerat est attributa. Quemadmodum autem numerus rerum major quam hominum erat, ita quoque inter homines facile saltem constitutum est, ut quæcunque res divisas congeneres ex primæva divisione in medio forent relictæ, ejus demum fierent, qui primus easdem sibi arripuisset.: Sic igitur permittente Deo, prævio consensu hominum, pactoque saltem tacito *Proprietas rerum s. Dominium* fuit introductum.

§. 7

Nec tamen ut res omnes dominium subirent fieri in primæva illa divisione, aut eandem subsequutura occupatione potuit nec debuit. Quemadmodum enim Dominium constitutum est, ad pacem inter homines servandam, circa usum rerum illarum, quæ simul a pluribus usurpari non possunt, & utendo deteriores fiunt; ita si res quædam sint *inexhausta* uti-

utilitatis, ut salva generis humani pace plures eisdem uti possint, nulla est ratio, quare eadem in communione primava non intelligantur remansisse. Quum porro rebus illis, quæ in dominio sunt, *certi sunt constituendi limites*, quibus contineri & custodiri queant, si res quædam vastior sit, quam ut terminis certis includi & speciali custodia vindicari possit, dominio eadem subjecta non est. Qualia sunt lumen, aer, aqua profluens, itemque vastus oceanus quoad partes a littoribus remotiores. Cum enim ille omnium usui pateat & sufficiat, nec tali custodia ab uno aliquo populo nedum homine contineri possit, ut ab ejus usu reliqui omnes arceantur, effectus domini, si quis illud in eundem introducere velit, non solum iniquus esset sed & nullus.

§. 8.

Ex dictis ergo consequitur *modos acquirendi Domini* diversos esse (1) *originarios*, per quos ab initio in rem hactenus communem Dominium introducit (2) *Derivativos*, quibus Dominium jam introductum ab uno transit in alterum.

§. 9.

Modus originarius acquirendi Domini, olim quidem esse potuit duplex *divisio & occupatio*; hodie sola *occupatio* est, aut si qua intercessit *divisio* *occupationem* sequitur.

Confi-

Consistit autem occupatio in adiunctione rei qua nullius est, ad corpus alicujus, aut corporis ad rem illam animo eam habendi facta: ex quo apparet, prout res est, quæ occupari debet modum quoque faciendæ occupationis variare, ut res mobilis manibus, res immobilis pedibus acquiratur.

§. 10.

Nec tamen sufficit ad occupationem E. g. terrarum & regionum faciendam sola calcatio, sed requiritur ut in loco illo quis (1) commoretur, (2) culturam ei adhibeat, & (3) certos limites pro indigentia sua arctiores aut laxiores sibi constituat. Nec occupatio rerum mobilium aut se moventium solo contactu vel manus vel Jaculi absolvitur, sed res illa, quam tetigeris, communi loco dimovenda & in custodiam apprehendentis constituenda est.

§. 11.

Non semper autem occupatio rerum immobilium fit ab uno solo, sed frequentius est, ut cætus multorum hominum conjunctim terras desertas occupet. Posteriori casu duplici modo illa occupatio facta intelligitur (1) per universitatem, ut simul & semel uno actu universo cætui generale regionis illius Dominium acquiratur (2) per fundos, ut e terra conjunctim ab omnibus occupata singuli certam portionem nova occupatione facta sibi sumant, aut quod satius est ratam partem assignatione accipiant, ex quo sequitur,

sequitur, si in regione per universitatem occupata, res omnes ibidem contentæ in privata dominia descriptæ non sint, non ea propter rem esse nullius, ut occupari a quocunque possit, sed aut ad universum populum, aut eidem imperantem illa pertinet, qui eam sibi soli vendicare, vel quibusdam aut omnibus promiscue permittere potest, id quod probe notandum est circa inventionem thesauri, metalli fodinas, venationem, collectionem succini, unionum &c. &c.

§. 12.

Non vero ad Occupationem rerum immobilium aut mobilium faciendam necessario requiritur, ut res illa quæ occupatur nullius unquam fuerit, sed sufficit tunc temporis eam cum occupatur nullius esse, unde si quis rem suam abjecerit animo abdicandi, aut rem quam initio quidem invitus perdidit, tardio aut desperatione requisitionis derelinquat, res illa est invenientis & occupantis.

§. 13.

Cum porro res illæ mobiles & immobiles quas occupando nostras facimus non in eodē semper statu maneant, sed aut *intrinsece* suam substantiam dilatent, aut *extrinsece incrementa* capiant, aut res alias homogeneas vel heterogeneas, quæ specialiter *factus* vel *fructus* vocantur ex se producant, nec raro materiæ nostræ ab alio *forma* inducatur,

K

tur,

tur, fieri aliter non potest, quam ut ad Dominum substantiæ accessio quoque ejus pertineat, utpote cujus possessio nititur facultate ejus qui rem principalem possidet impediendi alios, quominus accessorii sui occupationem faciant.

§. 14.

Dominium autem penes eum, qui primus idem acquisivit non semper perstat aut persistere debet, cum primaria possessionum utilitas in eo potius versetur, ut quis rem sibi inutilem aut parum gratam conferre in alterum, & ab eo iterum rem sibi acceptiorem acquirere possit. Hoc autem fundamento omnes modi acquirendi rerum domini derivativi nituntur.

§. 15.

Derivatio illa domini, abstrahendo a præscripto legis civilis, non fit nisi voluntate prioris domini rem suam abdicantis, & voluntate ejus qui factam alterius abdicationem suo consensu excipit.

§. 16.

Fit derivatio illa duplici modo aut in evenum mortis, aut inter vivos, illa quæ mortis causa fit, peculiari vocabulo testamentaria dicitur. Testamentum autem nobis a præscripto legis civilis abstrahentibus nil aliud denotat, quam qualemcunque dispositionem expressis verbis ab homine vivo de bonis post mortem relinquendis factam. Illa dispositio si veram

veram testatoris mentem exprimit, nec alio vitio laborat, eundē apud posteros effectum habet, qualem voluntas hominis vivi circa alienandam rem suam habuisset. Quamquam de natura domini non sit, ut simul facultatem de bonis suis post fata etiam disponendi complectatur, quorum cura viventibus relinquenda videtur, tamen (1) *cum plerique in curanda re familiari negligentius aut profusus versaturi sint, nisi quis bona sua in eventum mortis ad quemcunque placuerit, devolvere posset.* (2) *nec cum bene instituta familia id consistere possit, ut in Parentum diligentia & solertia nil liberis praesidii sit, & (3) praeerea pacis communis in Rep. servanda quam maxime inter sit, ne post cuiusque mortem possessio rerum ab ipso relictarum in incerto sit, hinc omnium pene gentium consensu ea dominio vis attributa intelligitur, ut in solatium mortalitatis quisque de rebus etiam post mortem valide disponere possit, unde & leges civiles circa rem eam determinandam admodum sunt sollicitae, quae cautelae ei, qui id quod ultimum disposuit ratum esse velit, diligenter observandae veniunt.*

§. 17.

Quodsi autem sine testamento quis decedat, naturale quidem videri poterat, ut *res dominio vacua in primariam communionem recideret*, sed aliter gentibus placuit, quapropter eam quoque naturam dominio attri-

K 2

bue-

buerunt, ut ab eo qui sine testamento decessisset, ad eum qui conjunctissimus defuncto fuerit sua quasi sponse devolvatur, quæ Successio ab intestato vulgo dicitur.

§. 18.

Duplex autem inter homines conjunctio, alia sanguinis, alia animorum; & quanquam posterior priorem sæpe superet, tamen cum difficulter illa definiri possit, & inter plures diffundi soleat, respectus ejus in transferendo dominio haberi non potuit. E contrario cum conjunctio sanguinis omnibus nota, nullique dubio subjecta sit, tantæque vulgo necessitatis sit, ut ab ipsa natura non injuncta tantum sed & insita videatur, cui non temere quisquam contrariari existimatur. Hinc ubique receptum est, ut hujus solius conjunctionis in deferenda hereditate ratio habeatur; & quidem pro diversitate graduum, quæ in ea intercedit, ut primo loco succedant, qui defunctum proxima cognatione attingunt.

§. 19.

Derivatio autem & translatio domini quæ inter vivos intercedit, iterum fit vel gratis vel cum compensatione, illa dicitur donatio de qua jam supra egimus, hæc contractus.

§. 20.

Res autem illa quæ per contractum transferen-

ferendæ veniunt, cum sint disparis naturæ,
nec eundem usum mortalibus præbeant,
hinc ut permutatio eo melius fieret, ne-
cesse omnino fuit invicem convenire &
certam rebus quantitatem assignare, juxta quam
illæ invicem comparari & exæquari possint. Post
introducendum ergo rerum dominium, con-
stitutum quoque est earundem pretium.

§. 21.

Pretium est vel *Vulgare* vel *eminens*; illud
dicimus, quod in unaquaque re inest, siquidem
nil fere est, quod non utilitatis aut delectationis
aliquid hominibus præbere possit; quæcunque au-
tem res illud facit, ea in pretio est & quo major
aut minor est utilitas inde redundans, eo quoque
majori aut minori pretio censetur. Hoc est in
nummo, quoniam illi præter vulgare sui ipsius præ-
tium aliarum quoque omnium rerum pretia vir-
tualiter insunt, & velut mensura conforman-
tur.

§. 22.

Quamquam enim antiquissimis tempori-
bus solum vulgare pretium ad exercenda
commercia sufficeret, rudiori tamen modo
& parum commode illa exercebantur, cum
sæpe fiat, ut res quam maxime inæquales
invicem permutari debeant, quo casu ple-
rumque aliquod condonandum aut negli-
gendum erat. Hinc consultum hominibus
fuit visum, ut relicta primæva simplicitate,

K 3

exactior

tractior mercatura introduceretur, res omnes scrupulosius inter se comparare, & ad valorem unius alicujus rei easdem exigere.

§. 23.

Hoc eminens pretium plerasque gentes in metalla nobiliora aurum argentum & as contulisseprehendimus, nec sine ratione. Sunt enim res illae variores, ut multarum rerum vulgaria pretia in eas quasi constipari possint. Sunt porro eadem custodie & tractationi habiles. Sunt denique materia ita compacta, ut nec usu facile deteri & in minutas particulas comminui possint. Nummi autem vocabulo tum demum particula aliqua auri insignitur, cum ipsi certum aliquod publici valoris signum est impressum.

§. 24.

Non vero solae res pretio & commercio subsunt, sed eodem quoque *certas hominum actiones* referre licet, illas scilicet quae nulla lege vetitae sunt aut *praeceptae*: quod si enim quis eas solo humanitatis impulsu facere aut nolit aut non possit, certo communique pretio censeretur, & praevio contractu addici solent.

§. 25.

Inde ergo distinctio nascitur inter contractus *beneficos & onerosos*: illi alterutri contractuentium parti gratis aliquod commodum conciliant,

ant, hi utramque partem ad aequale onus adstringunt, dum per eosdem aliquid datur aut praestatur eo fine, ut tantundem detur ac praestetur ab altero. Quemadmodum igitur benefici contractus sola contrahentium propensa voluntate censentur, ita e contrario contractus onerosi semper respiciunt aequalitatem, quae ubi desit aut contractus nullus, aut id, quod ad aequalitatem alterutri parti deest, sup-
plendum; hinc requiritur, ut omnes rei & actionis illius, quae in commercio est qualitates in antecessum sint cognita & bona fide detectae.

§. 26.

Contractuum beneficorum sunt imprimis tres I. Mandatum est, quando quis negotia alterius ipso requirente & committente gratis expedienda suscipit, id quod fieri potest duplici, modo ut aut mandatario certius rei expedienda modus praescribatur, aut eodem iudicio & arbitrio ejusdem relinquatur. Hujus leges sunt. (1) ut mandatarius debitam in mandato exsequendo adhibeat diligentiam (2) ut mandatarius indemnus praestetur a sumptibus in rem commissam factis. II Commodatum est, quo quis certum rei suae usum gratis alicui ad certum tempus concedit. Hujus leges sunt (1) ut circa rem commodatam culpa levissima praestetur (3) ne ad alios usus adhibeatur aut ulterius quam commodans con-
sit,

fit, (3) ut commodanti liceat rem repetere ante præfixum terminum ex casu tempore commodationis non præviso. III. Depositum est, quo quis rem suam alterius fidei gratis custodiendam committit. Hujus leges sunt. (1) ut res concredita eadem diligentia qua res propria custodiatur. (2) ut quandocunque deponenti placuerit restituatur.

§. 27.

Inter contractus onerosos primum locum obtinet *Permutatio*, qua utrinque res pro re æquivalente datur. Hoc solo contractu antiquissimis temporibus commercia constabant, & adhuc inter gentes rudiores, quæ pretium eminens nulla in re constituerunt, constant. Apud alios populos non æque amplius obtinet, nisi quod duplici in casu nomen ejus adhuc in usu sit. (1) Quando non simpliciter res invicem comparantur, sed utrinque prius pecunia taxata, deinde loco pecunie traduntur: quam Germani *Stügen* vocant. (2) Quando inter amicos reciproca fit donatio. Qua in re æqualitas illa, quæ in oneroso contractu adesse debet non requiritur, cum quod redundat ex alterutra parte donatum intelligitur.

§. 28.

Magis receptus est contractus *Emtionis-Venditionis*, quæ in eo consistit, ut quis pro
certa

certa pecunia certa rei dominium aut jus ad habendam rem illam nanciscatur. In eo contractu simplicissimum est, ut ubi de pretio rei vendendæ conventum fuerit, statim ab uno pretium ab altero merces de manu in manum tradatur, id quod græca fide mercari dicitur. Aliquando vero merces statim quidem traditur, solutio vero ad certum tempus differtur, & vice versa sæpe statim solutio fit, traditio autem rei venditæ diutius differtur, quo tempore durante si quid intervenit, quod impedit quominus aut pretium solvi aut res tradi possit, contractus naturaliter est irritus. Quod si vero ultra constitutum tempus res apud venditorem empta relicta fuerit, si absque ejusdem culpa ibidem damnum acceperit merito est penus cum, qui convento tempore rem suam neglexit. Non semper autem contractus ille ita simpliciter celebratur, sed nonnunquam certa pacta sunt eidem adjecta. E.g. (1) additionis in diem (2) Legis commissoria (3) retractus (4) Juris promiscuos, aliaque ejus generis, quæ naturæ contractus principalis non derogant, adeoque propitio jure naturali constitui possunt. Quemadmodum vero in descripto contractu Emisionis - Venditionis naturaliter certa requiritur æqualitas, ita tamen haut quaquam repugnat aliquid eidem admiscere, quo facto illa æqualitas non ita stricte observatur:

L

tur:

eur: Sic in *emtionem* per *aversionem* multæ res
disparis pretii non sigillatim æstimari, sed
conjunctum & velut confuse taxari solent, i-
tem in *auctione* quam vocant sive *subhastatione*
res illi addicitur, non qui *iustum pretium*, sed
qui *pretium majus* offert. Sæpe etiam sola
probabilis spes rei adipiscendæ venditur e-
miturque, ut est in *jactu retis*, ollâ *fortune* &c.
quæ omnes res vitii nil inde contrahunt,
quod quis aut plane nil, aut plus minusve ac per-
solutum pretium ferebat, accipiat.

§. 29.

Tertius contractus onerosus est *Locatio*.
Conductio, per quem pro certa mercede usus
rei operæve alicujus ad certum tempus alteri ad-
dicitur. De natura igitur contractus illius
est, ut si res locata conducta durante tempore
contractus absque culpa conductoris pereat, loca-
tor pensionem amplius exigere non possit, aut si
eadem res usu reddatur deterior, locatori incum-
bat eandem instaurare, quod ubi facere neglexit,
conductor pensione detrahit, aut quantum usui
rei decessit, aut quantum impense ad eam rescien-
dam fecit. Quod si autem huic contractui ali-
quid aleæ sit admixtum, æqualitas ista ob-
servari amplius non potest, id quod fit in
proventu agrorum hortorumque, ubi quemad-
modum exuberans earum rerum proven-
tus conductoris lucro, ita & malignus ejus-
dem damno cedit, nec stricto jure obsteri-
litem.

Utatem & casus ordinarios de pensione quicquam remitti debet. Dum vero dicimus ad certum tempus rem locari conduci, eo simul innuimus, ita rem conductam tractari debere, ut illa reddi queat, aut si culpa conductoris damni quid acceperit, idem à conductore pensandum esse. Eodem modo circa Locationem-Conductionem operarum res se habet, ubi si quis opus de quo convenerat quocunque casu impeditus non fecerit, quantum opera deest tantum de mercede detrahatur, & si operarius quid damni malitiâ, negligentia & culpa sua dederit id accurate debet pensari.

S. 30.

Quarto est contractus mutui, in quo res fungibilis alicui datur ea lege, ut post interval- lum idem genus reddatur eadem quantitate & qualitate. Res autem fungibiles, cum pondere numero & mensura detrimantur, alio quoque nomine quantitates vocari solent, speciebus sc. contradistinctæ. Contractus hic ple- rumque cum emolumento exerceri solet, quod speciali nomine usura vocatur. Illa an jure naturali recte exigatur decidi non potest, nisi discrimen inter eos constitua- tur, qui mutuo aliquid accipiunt. Si enim cui mutuum datur ita sit innops, ut depel- lendæ indigentia, rem mutuo acceptam im- pendat, sine gravissima ipsius oppressione u- sura exigi nequit, quam eo respectu mor-

L. 2

dentem

dentem adpellare solent. E contra si quis mutuum accipiat lucri faciendi causa, iniquū certe non est; ut ejus partem alter capiat suo lucro cessanti aut damno, quod ex absentia rei suæ fenerat, convenientem; qualem usuram *compensatoriam* vocare licet.

§. 31.

Denique *quinto* non inter singulos semper homines contractus onerosi exercentur, sed fit id sæpe conjunctim à pluribus, id quod *contractum societatis* vulgo vocant, quo duo pluresque inter se pecuniam res & operas conferunt, eo fine ut quod inde reddit lucri inter singulos aequaliter dividatur, & si quid damni acceptum fuerit, itidem aequaliter feratur. Aequalitas illa, quæ hic observari debet, prout æqualia aut inæqualia collata fuerint, aut simplex est aut comparata i. e. aut æquales lucri damnique partes quilibet sociorum fert, aut pro rata, quo plus minusve contulerit, eo etiam plus minusve lucri vel damni capit. Cum porro societas hæc natura sua sit temporaria consequens est, ut eodem modo quo coaluit dissolvatur, divisioque bonorum fiat pro ratione eorum quæ singuli in societatem initio intulerunt, non attendendo per cujus bona societati lucrum aut damnum provenerit, nisi aliter sit conventum.

§. 32.

Sunt & varia contractuum genera, qui
pro

pro obiecto habent rem incertam, in cuius ex-
stentia casu certa domini translatio inter com-
promittentes fieri solet. Id quod fit in sponsio-
ne, Assurance, Lotaria & variis ludorum
alea chartarum &c. generibus. In iis
ergo omnibus modo utrinque bona fide a-
gatur, & revera incertum sit, de quo cer-
tatur, nec quisquam illicita circa solven-
dum dubium media adhibeat, vitii nil est,
sed propitio jure naturali fieri possunt,
quanquam plurima prudentia praecepta circa
hanc rem esse possunt.

§. 33.

Ad majorem firmitatem & securitatem
contractibus frequenter solent adjici fidejuf-
siones & pignora. In fidejussione unus alterius
obligationem velut in subsidium in se susci-
pit, ita ut nisi principalis debitor eidem sa-
tisfaciat, hic ipsius vices subeat: circa hanc
juris est (1) ut primo loco conveniatur principalis
debitor, & hoc in implenda obligatione deficiente
ad fidejussorem eatur (2) ut fidejussor ad principalem
debitorem habeat regressum, & ab hoc expensas
& damna reposcere queat, (3) ut si plures pro u-
no sunt fidejussores, singuli pro rata duntaxat
sint conveniendi. Res vero quae pignoris loco
dantur sunt vel fructuosa vel steriles, circa
priora saepe adjici solet pactum *antichreses*
sc. ut creditor loco usura fructus istius pignoris per-
cipiat; circa posteriores autem lex commis-
soria

*fora, ut nempe pignus cedat creditori, ubi intra
tempus solutio non sit facta.*

§. 34.

Quodsi vero quis rei alienæ possessionem bona fide & iusto titulo est adeptus, & citra contradictionem per longum temporis spatium obtinuit, plenam ejusdem rei proprietatem nanciscitur, jure & actione prioris domini extincta. Vocatur is modus *Usucapio*, quod res *usu*. diuturna possessione capiatur & acquiratur. Exceptio autem illa quæ prior Dominus post usucapionem completam à possessore repellitur *prescriptio* pr. dicitur: Hujus juris introducti ratio fuit, partim quod pro derelicto rem habere judicaretur, qui diu eandem vindicare neglexerit, partim quod tranquillitatis & pacis interesset, ut dominia aliquando sint in certo. Requisita vero Usucapionis sunt (1) ut quis iusto titulo rem possideat, (2) ut possessio illa sit continuata ac neque naturaliter neque civiliter interrupta.

§. 35.

Circa hæc omnia & quæcunque præterea ad naturam dominii pertinent, hoc est juris naturalis generale præceptum. Ut Dominum inter homines summa ratione constitutum servetur, & ut quisque circa illud acquirendum & transferendum ita versetur, nequis laedatur, ut bene aliis fiat, ut pactum speciale impleatur, adeoque placida inter homines societas conservetur.

CAP.

☼(87)☼
CAP. XI.

De
Præceptis Hypotheticis
circa Imperium.

§. 1.

Tertium humanum institutum est Imperium, quo intelligimus jus illud, quod cuidam homini ad dirigendos alterius hominis actiones competere deprehendimus, dicimus id institutum humanum, quoniam Deus & natura omnes homines aequales produxit, & unumquemque qui usu rationis pollet, suarum actionum arbitrum & moderatorem constituit, unde ut quis & se & simul alterum regat, ut vicissim alius non suo sed alterius arbitrio vivat, id non nisi à voluntate utriusque sc. qui alterius actiones dirigendas suscipit & qui suas ad alterius præscriptum moderatur proficisci potest, quod pactum inter imperaturum & pariturum initum proxima & immediata imperii producendi causa est,

§. 2.

Hoc autem imperium non est ubique uniforme, sed pro ratione societatis diversissimum modo laxius modo strictius, modo lenius modo severius, modo temporarium modo

do perpetuum. Ut ergo ejus natura penitus intelligatur, tradendū simul erit de communissimis societatibus, quæ in genere humano existunt & certa imperii forma animantur.

§ 3.

Prima ergo & simplicissima societas ut & naturæ quam maxime conveniens est inter *marem & feminam procreanda & educanda* *socialis causa*, quam speciali nomine *matrimonium* vocamus. Societas isthæc ut ex fine ejus constat duplici pacto absolvitur, ut (1) *coniuges sibi solis invicem corpus præbeant* & (2) *domesticam cohabitationem exercent*; unde sequitur omne id circa illam societatem jure naturali licitum & præceptum esse, quod cum fine illo congruit; quæcunque autem eidem adversa sunt, eodem jure esse interdicta, & si fiant *matrimonium dissolvere*, ut fit ob impotentiam, adulterium, maliciosam desertionem &c. Quæcunque præterea circa *materiam matrimonii* pro præceptis pro licitis proque vetitis habentur, ex speciali divina lege aut civili constitutione fluunt.

§ 4.

Imperium quale sit quod in illa societate exercetur & cuinam illud competat e natura societatis illius quam diximus facile colligitur. Cum vero apud omnes gentes status civilis (quem nos semper in hac tractatione præsupponimus) e maribus velut capitibus familiarum constet, conveniens eideæ

eidem est, ut contractus quoque matrimonialis initium a viro fiat, qui propriam sibi sobolem querere & peculiarem familiam constituere vult, in cuius voluntatem simul ac femina consentit, marito jus quaeritur, ut in rebus ad curam sobolis & rei familiaris pertinentibus uxoris suae actiones moderetur, salva manente in reliquis rebus uxoris libertate, nisi quatenus eadem lex positiva divina aut humana aut specialis conjugum conventio derogat. Imperii autem maritalis ea vis est, quae blandiorem utriusque sexus conservationem deceat, cuius dissolutio gravissima videtur poena, qua a marito uxor affici queat, cum si viro soli competat, repudium, si utrique conjugum permessa fuerit divortium vulgo vocant, cuius licentiam, cum decus familiarum commacularet & Reipubl. tranquillitas turbaretur possit, arctissimis legibus a Deo pariter ac hominibus circumscriptam videmus.

§. 5.

E societate matrimoniali exsurgit Paterna i.e. illa conversatio quae inter Parentes & liberos durante tempore educationis intercedit. Incipit ergo illa societas quam primum e matrimonio suscepta soboles fuit, & ad id usque tempus durat, quo liberi e paterna familia excedunt, id quod fit in maribus, quando novam constituunt familiam, in femellis, quan-

M

do

do viro nubentes alienae familiae innectuntur. Quicquid vero illo tempore durante cum fine educationis faciendae congruit, & ad eum obtinendum necessarium est, illud Jure N. ex utraque parte Parentum sc. & liberorum praeceptum est atque permissum: quicquid autem eidem refragatur id interdictum.

§. 6.

Imperium ergo illud quod in liberos est exercendum naturaliter utrique parentum est commune. Cum autem in statu civili, quem nunc praesupponimus, maritum superiorem femina agnoscat, hinc est, quod quoque Patri quoad ille in vivis fuit, liberi sint subiecti, habentes ut in omnibus suis actionibus ejus jussa & consilia quam religiose sequantur, velut ad ipsorum utilitatem, quam ipsi nondum agnoscere aut procurare possunt, conducentia. Cum vero Imperium illud sit exercendum in aetatem teneriorem, & a talibus, qui subiectos velut charissimam sui partem arctissimo amore complectuntur, facile inde patet, non nisi reprehendendo, increpando, & adhibita disciplina puerili idem exerceri, quam si puer pertinaciter adspernetur, gravissima haec poena a Patre ut tali infligi poterit, ut degenerem & immorigerum sua familia pellat, id quod per exheredationem fieri solet. Si quis vero plus potestatis Patribus & in ipsam liberorum vitam competiisse deprehenderit, ei tuto licet judicare

judicari, id aut in statu naturali personam Principis representantes, aut in statu civili peculiari Legislatoris permissu eosdem exercuisse.

§. 7

Sed ad curam rei familiaris paulo amplioris solius Patris aut Matris familias opera non sufficit, præsertim si iste ut in civitate fieri solet publicis negotiis distineatur, hinc tertia est societas, quæ prioribus duabus succenturiatur sc. *Herilis*, quæ autem non ejusdem per omnia indolis est, aut enim quis jure belli in potestatem victoris reductus pro donativa sibi vita in perpetuam servitutem semet tradit, aut sua quisque sponte innopia vel hebetudinis suæ sensu adductus pro certo pretio operam suam alteri offert. Illi vero qui jure belli serviunt pr. *Mancipia*, qui autem ex contractu ministeria ad certum tempus præstant servi vocantur. Circa quam societatem id pro justo & licito haberi debet, quod cum pacto inito convenit, reliqua omnia sunt Jure N. prohibita.

§. 8.

Imperium in hos competit Domino vel Hero, & quidem tale, ut a mancipio Dominus quæcunque visa fuerint exigere, & exactissimum per omnia obsequium quocunque modo qui humanitati adversus non fuerit, ab eodem extorquere, quin eundem vendere, ac hanc refragante Legislatore civili Jus vite & necis absolutissimum in ipsum exercere possit. Servo autem Mercena-

M 2

rio

rio Herus quicquid ad curam rei familiaris pertinet injungere, sequius aut negligentius opus facientem castigare, pro pensatione damni dati parte mercedis multare, sed inemendabilem & molestum dissoluto contractu familia sua expellere potest: qua in re gravissima poena videtur consistere, quæ a Domino ut tali in servum exerceri possit.

§. 9.

Ex constitutis tribus illis simplicibus societatibus componitur *societas civilis*, quæ conjunctione multarum familiarum constat, ad obtinendam communem omnium securitatem. Ex fine ergo societatis illius patet, causam impulsivam ad eam constituendam esse metum improborum hominum, quæ in promptu erat, familiam segregem & in statu naturali degentem facta societate opprimere. Ut illo itaque metu Patres familias sparsim habitantes vacarent, nulla commodior ratio erat, quam ut plures semet pacto inito ad faciendam mutuam defensionem conjungerent.

§. 10.

Quum vero ad eum finem obtinendum post factam hominum conjunctionem opus sit *artissima voluntatum ac virium earundem unione*, impetrari ea non poterat, nisi inito inter congregientes duplici pacto, & uno facto decreto. Primum pactum singuli inter eos, qui huc usque in libertate naturali

VIXE-

vixerunt *incunt*, quod in *unum omnes*
cetum coire velint, *sueque salutis rationes*
communi consilio administrare. Cum au-
 tem pacti illius nulla vis sit, nisi inter dis-
 sentientes certus modus administrandi
 negotii, certumque constituatur im-
 perium, decreto inter singula civitatis mem-
 bra opus est, *quis eorum aut quota pars*
imperare reliquis debeat: Hoc decreto consen-
 su omnium facto, inter eum qui Imperi-
 um sibi delatum accipit, eosque qui se ipsius
 imperio submittunt *novo pacto opus est*, quo
 ille ad bene gerendam Remp., hi ad præ-
 standum fidele obsequium se adstringunt,
 quo utrinque facto vera demum emergit civi-
 tas, *cum cuius fine atque natura quicquid conve-*
nit, *id jure naturali fieri aut debet aut*
potest, *contraria eodem jure interdicta sunt ac*
omittenda.

§. II.

Imperium, quod in societate civili obti-
 nere diximus, *ei competit, in quem dicto civium*
decreto illud collatum fuit: prout vero idem
 aut in *unum solum hominem* confertur,
 aut certo *Senatui* traditur, aut *totius popu-*
puli concilio reservatur, ita & diversa evadit
 imperii illius forma: *Monarchia* sc. *Aristocra-*
tia & Democratia. Hæ duæ posteriores
 communiter vocabulo *libera Reip.* designan-
 tur; illa vero nomen habet *regni*; nec ta-

M3 men

mèn ad eas rerumpubl. formas omnia orbisterrarum imperia exigipossunt, quapropter defectu specialis vocabuli, quo natura eorundem perinde commodè exprimitur, consuetudo invaluit, ut omnes ab illa regula abeuntes Rerumpubl. formæ dicantur *irregulares*, quas alii *mixtas* vocant. Sæpe quoque duæ pluresque Resp. quibus singulis summum imperium competit, communi junguntur nexu, quod *Systema Civitatum* vulgo vocant.

§. 12.

Ad imperium civile quodcunque semel constitutum accedunt *certi modi ejusdem prorogandi*. In libera Rep. sola obtinet *electio*, per quam *in locum defunctorum alii surrogantur*, qui eorundem vices expleant. In regno autem prorogandi duplex est modus *Electio & successio*; unde discrimen enascitur inter regnum *electitium & hereditarium*. In isto tempus illud quod inter mortem, discessum, vel exauctorationem Regis unius & alterius constitutionem intercedit, *Interregnum* dicitur: In hoc modus deferendæ hereditatis iterum variat, aut de eodem *Rex libere disponit*, ut in quemcunque illud transferre, alienare, & inter plures dividere possit, id quod in regno armis quæsito fieri solet, aut *ad voluntatem populi antecederet declaratam idem deferitur*; Illud *patrimoniale*, hoc *usufructuarium* Regnum dici solet.

§. 13.

In regno usufructuario successio ad vulgares regulas hereditatis inter privatos deferenda adstricta est, eo tamen hodie discrimine, quod non ut alia res, quæ hereditatem subeunt, regna inter eos qui æquale jus ad ea habent sint dividenda; ut ergo regnum ab uno indivisim possideretur, introductum fuit fere ubivis jus quod vocant *primogenituræ*, & successio quam dicunt *Linealis*, quæ in eo consistit, ut Patri Regi solus succedat *filius primogenitus*, illi nepos & *pronipos*, & porro ceteri ex ipso primogenito descendentes continua serie, donec tota ipsius posteritas defecerit, quo casu ad *secundo genitum* fratrem ejusque posteros, & ubi illi defecerint, ad *tertio-quartoque genitum* & sic porro eadem ratione fiat transitus, nulla facta graduum computatione, sed solius *lineæ*, quæ quemque comprehendit, rationem habet.

Illam *successio linealis* iterum duplicis est generis, ut vel ad *solos mares* porrigatur, vel *femellas* quoque comprehendat, eo sc. casu, si masculam omnem progeniem illius *Lineæ*, in qua regnum fuit, extinguere contigerit, illa *agnatica* dicitur, hæc *cognatica*; illa, quod in Gallia consuetudine potius quam vi *Salicæ* legis introducta est, *Francica*; Hæc, quoniam in Castiliæ regno viget, *Castiliana* adpellatur.

Quamquam vero non nisi *unum summum imperium* in una civitate aut plurium civitatum conjunctione esse possit; tamen cum sint diversissima Reipubl. negotia, circa quæ vim suam exerere Civile imperium debet, hinc quoque diversissimæ sunt *Summi Imperii partes* sive *facultates*, quæ si dividuntur & separatim in plurimis subjectis insunt, enascitur inde *Respubl. quam diximus Irregularis*; at in *Repub. regulari* eodem in subjecto arctissime sunt connexæ.

§. 16.

Inter eas summi Imperii partes potissimæ sunt hæ: (1) *Potestas legislatoria.* (2) *Potestas Judicialis.* (3) *Potestas Punitiva.* (4) *Jus belli gerendi.* (5) *Jus feriendarum fœderum.* (6) *Jus constituendi Magistratus.* (7) *Jus indicandi tributa.*

§. 17.

Quin *facultas Legislatoria* Principi competat dubitari nequit, cum imperium sine facultate jubendi, id quod præcipue per leges fit, intelligi non possit, tum quoque in superioribus dictum fuit, non alium in finem imperium civile constitutum esse, quam ut ad id omnes ejusdem Reip. cives suam voluntatem attemperent, quod voluerit imperans. Ut ergo id fiat, de voluntate superioris constare debet, id quod non commode satis per specialia mandata fieri

feri potest, quapropter constituenda sunt
generales regulae *justi & iniusti, liciti & illiciti,*
quas quisque civium in agendo & omittendo sequi
debeat, qualem regulam Legem dicimus.

§. 18.

Non sufficit autem Legem ferre, quam in
actionibus suis cives sequantur, nisi ad ean-
dem actiones illae Civium examinari possint.
Unde illi qui leges fert, naturaliter quoque
competit *facultas* iudicandi, *utrum debitum Le-*
gibus suis obsequium praestitum nec ne fuerit.

§. 19.

Paucissimi vero mortalium sua sponte of-
ficiū faciunt, quia propter *metu poenae* opus
est, ut promte Legibus pareant; Inutile
autem foret ferre legem, & de actionibus ci-
vium iudicare, nisi *facultas sit in eos, quo-*
rum actiones Legi contraria deprehenduntur,
animadvertendi, & mali quoddam delinquentibus
inferendi, cujus sensu admoniti in posterum
aut ipsi aut alii ad morem iubenti geren-
dum compellantur.

§. 20.

Nec tamen securitas tantum interna ab iis,
qui in civitatem concedunt, quaeritur, sed &
eadem adversus externos quam maxime ci-
ves indigent. Unde necesse est, ut illi, qui
ipsis imperat, *facultas sit, cives ubi res poscat*
conscribendi, armandi, congregandi, educendi in
N *aciem,*

atque, conflegendi cum hoste, & belli tam diu gerendi, donec aqua pax constituta fuerit.

§. 21.

Non semper autem suo Marte quis bellum gerere atque conficere potest, sed adversus hostem valentiorum sociorum auxilio opus est, qui ad oppressionem innocentis avertendam, aut ad vindicationem juris eidem competentis juvandam alienæ causæ se adjungat. Hinc ergo facultas in Imperante nascitur *fœdera ferendi, sive illa offensivæ sive defensiva* vocentur.

§. 22.

Nec tamen aut pacis aut belli tempore negotia omnia ab uno homine vel a concilio paucorum administrari possunt, quapropter id quoque facultatis concedendum est imperanti, *ut voluntatis potestatisque suæ certos interpretes, administratores, executores & adiutores circa potissima Reip. negotia constituat, qui ipsius nomine & auctoritate ista peragant.*

§. 23.

Demum neque auctoritas Legum servari sine impensa, nec bellum geri sine stipendiis, nec ministri constitui sine præmio, nec dignitas ipsius imperii civilis defendi sine redditibus potest, quæ omnia e collationibus atque tributis civium peti debent. Unde potestas imperanti hæc competit, *ut eo nomine cujusunque generis tributa describere, indicare,*

re,

re, exigere a subjectis, eademque ad usus publicos adhibere possit.

§. 24.

Hæc omnia quæ diximus cum ad unum eundemque finem publicam sc. civitatis utilitatem tendant, facile exinde judicari potest, regulariter has partes summi Imperii in uno subiecto debere esse unitas, quod ni fiat, idem ille finis facile impediri aut everti potest. Porro quoque illa, quæ ad intelligendam harum rerum indolem faciunt, haut difficulter e consideratione finis illius peti possunt. Id enim circa ferendas leges, circa habenda judicia, infligendas pœnas, gerenda bella, facienda foedera, constituendos Magistratus, & indicenda tributa iure naturali præceptum aut permissum aut vetitum est, quod cum sine illo civitatis & ipsius imperii congruit aut non congruit.

§. 25.

Id simul ex dictis patet, Imperium illud quod in civitate obtinet, multo esse strictius quàm quod familiam regit, severiusque Principem civibus, quàm Maritum uxori aut Patrem liberis imperare: Accedit, quod imperium civile illam ipsam potestatem mariti, Patris, atque Domini, dum imperantibus imperat, complectatur atque transcendat, unde & Imperium illud summum dicitur, nimirum quod in actiones Civium eorumque existimationem, bona, vitam denique, plenissimam quantum ratio patitur, potestatem habeat.

N. 2.

§. 26.

§. 26.

Circa actiones civiū versatur potestas, quam diximus, *legislatoria & judicialis*, utraque latissime patens: Nam circa ferendas leges tantum potestatis civili imperio competit, quantum à *jure naturali & divino*, quæ omnia humanis legibus antiquiora & potiora sunt, eidem est relictum. Hinc (1) quæcunque Jus Nat. vel divina lex jubet aut vetat, ex accedente auctoritate civili & sanctione penali roborari & confirmari possunt, ut tanto promptius iisdem deferatur obsequium & (2) quæcunque Lege Nat. & Divina sunt prætermissa, ea simul sunt permessa, adeoque ab imperio civili pro lubitu juberi aut vetari possunt. Unde discrimen nascitur inter Leges civiles quoad originem & quoad auctoritatem tales: hæ enim divinam legem persupponunt; illæ circa id quod Lex divina omisit, occupantur.

§. 27.

In exercendis judiciis rationi conveniens est, ut tanta imperio civili potestas relinquatur, quanta ad perquirendam, evendendam, eliciendam aut extorquendam veritatis rationem requiritur. Quo nomine diversissimi cruciatus, quibus insignis alicujus facinoris Rei ad delicti confessionem adiguntur, defendi solent, quanquam id ad delicta enormiora, quorum evidentissimis indiciis reus oneratus sit, restringendum videatur.

§. 28.

Circa determinandam civium existimationem hanc habet facultatem Imperium civile, ut simplicē illam existimationem boni viri, quæ naturaliter omnibus non facinorosa vitæ degentibus, æqualiter competeat, non solum insigniter intendere, sed & iterum diminuerē & tollere possit. Intenditur autem simplex illa existimatio per qualemcunque declarationem summi imperii Civilis, quæ uni præ altero certa honoris prærogativa suo jure possidenda indulgetur, ad quam agnoscendam in altero producatur *Obligatio*. Fundamentum illius juris situm est tum in cuiusque præstantia naturali vel acquisita, aut saltem in illius præstantiæ opinione in animo imperantis existente. Ea facit, ut qui præstantissimo habeatur ad regendos inferiores in partem quasi curarum ab eo, qui summum imperium habet, assumatur, quo factò cum ille ejusdem auctoritate instructus res demandatas peragat, de splendore quoque mandantis merito participat. Qui splendor aut ad certum tempus adstringi, aut cum munere aliquo conjungi, & ad vitam homini conferri, aut universo generi tribui potest. Quicquid ergo ad tempus collatum fuit, id eo elapso sua sponte expirat. Quicquid muneris ipsi est conjunctum id ab eo iterum avelli nequit. Dignitas autem generis, quem admodum non sine gravi causa censetur colla-

ra, ita nec *levi de causa* iterum est abolenda: Et quicquid illius est facultatis, ad illam partem summi imperii pertinet, quam circa constituendos Magistratus & officiales versari supra diximus. §. 29.

Sed & in bona civium, si vel maxime imperio civili eadem non ferant accepta, certa tamen jura eidem competunt, aut ordinaria aut extraordinaria: Inter ordinaria jura referendum hoc est, (1) quod circa eorum usum & quantitatem is, qui summum imperium habet certas Leges ferre possit, quorum pertinent Leges *sumtuariae*, & id quod nomine *Policey-Ordnung* vulgo adpellamus, (2) quod de bonis illis certam partem tributi nomine decerpere queat, & ab invicis quoque ac sine ratione querulis extorquere. Extraordinarium autem in bona civium imperanti competit hactenus, ut tempore necessitatis, sublata quasi aut neglecta privatorum Dominorum proprietate, rebus ipsorum uti possit tanquam suis, easdem corrumpere, perdere, alienare prout usus Reip. postulare videatur. E.g. Ut tempore belli propria subditi regio vastetur, ut urgente fame granaria privatorum recludantur, imminente necessitate pecunia publice deposita & privatorum Gaze invadantur, ut in obsidionibus edes arboresque privatorum deficiantur & similia. Id quod recentiores Dominum *eminens* adpellant, & e fine civitatis ac Imperii profluere demonstrant, §. 30.

§. 30.

Denique & in vitam ipsam subditorum potestas imperii civilis porrigitur, idque ut supra tetigimus duplicitur, aut ex *causa delicti*, aut ex *causa belli*. Circa prius versatur pars illa summi Imperii, quam *punitivam* diximus, *vi cuius*, si quid Legi adversum a Cive factum fuerit, causa cognita is non solum amissione bonorum, diminutione existimationis, afflictione corporis, sed capitali supplicio affici potest, si lenius emendari nequeat. Fieri autem id potest, aut morte simpliciter irrogata, aut addito cruciatu, aut infamia nomini, vel ignominia cadaveri adjuncta, prout minus aut majus delictum est. Circa *posteriorem causam* versatur illa imperii civilis pars, quam diximus, *Jus belli & Pacis* cujus potestas eo usque extenditur, ut Imperans non solum armatos cives in periculum mortis adducere, sed & eosdem praesentissima morti cui nulla fortitudo resistere queat, mancipare possit, si ea ratione major hominum numerus servari, aut insigne Reip. damnum averti queat.

§. 31.

Circa *ineunda foedera* cum exteris non minus plena summo imperio potestas competit, quam privatis hominibus circa *ineunda pacta* convenire supra diximus: Inter illa autem foedera quam maximum favorem habent ea, quae aut ad propriam aut alterius innocentis defensionem tendunt.

§. 32.

Circa totam ergo illam de imperio civili materiam hoc est generale Juris Nat. præceptum: *Institutum illud in genere humano esse servandum, utendum imperio adversus subditos esse, ne illi lædantur, sed ut bene se habeant, & ut præsertim pactum cum iis initum servetur, quæ obligatio subditos quoque imperanti & tanto quidem validius adstringit.*

Atque hæc sunt, quæ ad intelligendam principiorum illorum, quæ disciplinam juris naturalis constituunt, connexionem conducere nobis visa fuerunt, quibus breviter adumbratis, si quis illa quæ a Grotio, Puffendorffio Thomasio, Reip. litterariæ hac in parte Triumviris, fuscè non minus quam accurate præcepta exstant, sedula lectione adjunxerit, is non solum quid res ipsa sit, plenissime intelliget, sed & de rebus per orbem terrarum ab ultima hominum memoria gestis, quæque adhuc nostra ætate geruntur, recte judicium feret, ac ad feliciter tractanda &

Theologiæ moralis & juris Civilis

studia aditum sibi
præstituet.

FINIS.

112

Fc 2161
S

ULB Halle
008 864 101

3

SCHEDIASMA MORALE
DE
PRINCIPIIS
JUSTI.

præmissa brev
tatione regul
mentali propositione
perpetuo Juris n
succinct

FRID. GE

K I L
Sumptibus Joh. S
Anno MD

